

May Kristin Lindland

Å samtale med barn i vanskelige livssituasjoner

**En analyse av samtalepraksiser mellom barnevernsarbeidere
og barn i barneverntjenesten**

Masteroppgave i sosialt arbeid

Høgskolen i Oslo og Akershus

Fakultet for samfunnsfag

Sammendrag

Å samtale med barns som utsettes for omsorgssvikt byr på mange utfordringer og etiske dilemmaer. Kunnskap om hvorfor og hvordan man samtaler er viktig når man som barnevernsarbeider skal snakke med barn om det som i utgangspunkt er vanskelig å fortelle.

Oppgavens overordnede mål er å undersøke hvordan barn forteller om sine vanskelige livssituasjoner i møte med en barnevernsarbeider, og hvordan barnevernsarbeideren gjennom sin interaksjon med barnet bidrar til å skape mening i barnas fortellinger.

Til grunn for analysen ligger et sosialkonstruksjonistisk og et interaksjonistisk perspektiv. Ved hjelp av utvalgte analytiske begrep som *diskurs*, *posisjoneringer*, *forhandlinger* og *definisjon av situasjonen* har jeg vist hvordan barnevernsarbeiderens samhandling med barnet på ulike måter bidrar til å skape mening og sammenheng i barnas fortellinger.

Materialet består av 65 transkriberte samtaler utført av barnevernsarbeidere i Oslo kommune. Samtalene foregår i all hovedsak mellom en barnevernsarbeider og et barn. Analysen konsentrerer seg om et utvalg på 12 samtaler med i alt 12 barn i alderen 4-11 år. Bakgrunn for utvalg av samtalene er alvorlig bekymring for barnas omsorgssituasjon på bakgrunn av foreldres voldsbruk mot barna eller mot barnets andre foreldre, foreldres rusmisbruk, psykiske helse eller generelt manglende oppfølging av barna. Alle barna er hjemmeboende på det tidspunkt hvor samtalen avholdes, og barneverntjenesten har iverksatt undersøkelse eller har oppfølging av hjelpetiltak.

Analysen viser at *diskurser både muliggjør og begrenser barns fortellinger om omsorgssvikt*. Å *skape felles forståelse* i samtalesituasjonen og å la barna innta *posisjonen som forteller* i historien er viktige bidrag for å skape mening og sammenheng i barns fortellinger.

Når barn ikke vil, eller ikke kan fortelle, må barnevernsarbeideren *legge sin egen agenda til side, lytte ut og sett ord på barnets motstand*. Å *lytte bak ordene* kan gi et vendepunkt i samtalen. Viktige spørsmål å avklare før en samtale med et barn er: *Hvilke dilemmaer står dette barnet i når det kommer til samtale, og hvilke muligheter har det til å fortelle?* Funnet i denne studien viser også at det er viktig å være seg bevisst sitt mandat. *Barnevernet er ikke etterforskere, men først og fremst utforskere av barns opplevelser - et sted midt i mellom politi og terapi*.

Abstract

To talk with children who are exposed to neglect offers many challenges and ethical dilemmas. The knowledge about why and how conversations are important when the child welfare worker is talking with children about experiences that are difficult to communicate. The primary objective of the thesis is to describe and discuss how children talk about their difficult life situations interacting with a child care worker, and how child welfare workers through its interaction with the child helps to create meaning in their children's stories.

The analysis is based on a social constructionist and interactional perspective. With the help of selected analytical concepts such as discourse, positioning, negotiations and definition of the situation, I have shown how the child welfare worker's interaction with the child in different ways helps to create meaning and coherence in children's stories. The thesis is a qualitative study, and its methodology is based on the analysis of 65 transcribed conversations conducted by child welfare workers in Oslo. The talks take place mainly between a child welfare worker and a child. The analysis concentrates on a sample of 12 conversations with a total of 12 children aged 4-11 years. The background for the selection of these talks is a serious concern for children's care situation, based on parental violence against children or against the child's other parent, parental substance abuse, mental health or general lack of support of the children. All the children are living at home at the time the conversation is held, and child welfare service has implemented investigation or follow-up assistance.

The analysis shows that discourses both enable and restrict children's stories of neglect. To create a common understanding in an interview situation and to let the children take the position as storyteller are important in order to create meaning and coherence in children's stories. When children do not want or can not tell, the child welfare worker has to add its own agenda aside, listen and put words in the child's resistance. Listening behind the words can provide a turning point in the conversation. Important questions to ask before a conversation with a child is: What dilemmas have this child when it comes to meet you for the conversation, and what about the opportunities it has to tell? The findings in this study also shows that it is important for the child welfare workers to be aware of its mandate. Child welfare workers are not investigators, but first and foremost explorers of children's experiences - somewhere between the police and therapy.

Forord

Endelig i mål! Først av alt vil jeg rette en stor takk til alle som hjulpet meg å nå målet mitt.

Takk til veileder Oddbjørg Skjær Ulvik som har vist begeistring for prosjektet fra første dag. Du har stilt mange viktige og gode spørsmål i denne prosessen, og du har tilført meg ny og viktig kunnskap i forskningsprosessen og i samtaler med utsatte barn.

En stor takk til deltakere i kompetansehevingsprosjektet ”Barnesamtalen i barnevernet” 2011/2012 som har latt meg bruke samtalene og som har gjort denne studien mulig.

Kari, du har vært min læremester på samtaler med barn gjennom flere år. Takk for inspirasjon og god hjelp underveis.

Takk Tonje, for viktige innspill og gode refleksjoner. Du har vært en viktig bidragsyter, diskusjonspartner og ikke minst faglig støttespiller i denne masterprosessen.

Katrine, det har vært en glede å studere med deg! Takk også for god hjelp på oppløpssiden og hjelp til å komme i mål.

Takk Tove, for at du har tatt deg tid til å lese korrektur på oppgaven min, og Vigdis takk for god hjelp med den engelske oversettelsen

Takk til familie og gode venner for mange gode ord og oppmuntringer når jeg har trengt det mest.

Karim, takk for alt du har bidratt med slik at det har vært mulig for meg å komme i mål.

Kjære Selma og Sofia jeg er så glad i dere, selv om dere ofte har uttalt at jeg var mer glad i PC'n enn i dere. Uten dere hadde dette vært et betydelig tyngre løp. Nå skurrer jeg av PC'n for en god stund. Det blir bra for oss alle.

Oslo, mai 2012

May Kristin Lindland

Innhold

Sammendrag	
Abstract	
Forord	
1.0 Innledning.....	1
1.1 Bakgrunn for valg av tema og problemstilling	1
1.2 Avgrensning av oppgaven	2
1.3 Terminologi og begrepsavklaringer	3
1.4 Barneverntjenestens verdi og lovgrunnlag	4
1.4.1 FN's barnekonvensjon	4
1.4.2 Barnevernloven	5
1.5 Temaets relevans	6
1.6 Oppgavens oppbygning	7
2.0 Forskning på samtaler med barn	9
3.0 Teori.....	12
3.1 Vitenskapsteoretiske premisser - en konstruksjonistisk tilnærming:	12
3.2 Foucaults diskursteori- et poststrukturalistisk perspektiv	13
3.3 Et interaksjonistisk perspektiv.....	14
3.4 Narrativer og Storylines.....	16
3.5 Etske betraktninger og dilemmaer i samtaler med barn	17
4.0 Tekstmaterialet, framgangsmåte og forskningsetikk	21
4.1 Begrunnelse for utvalg av samtalene	21
4.2 Analytisk framgangsmåte	22
4.3 Fra (sam)tale til tekst.....	24
4.4 Etske aspekter ved forskningsprosessen	26
4.5 Etske aspekter ved forskerens rolle	27
4.6 Framstillingsform.....	28
5.0 Hvordan skapes kontrakter i samtalsituasjonen	29
5.1 Å etablere en felles forståelse av samtalsituasjonen.....	30
5.2 Når rammene for samtalen ikke er kommunisert	32
5.3 Ulike framstillinger av barnevernets rolle	33
5.4 Når barn oppfordres til å fortelle sannheten	35
6.0 De sammenhengende fortellingene	37
6.1 Når barn posisjonerer seg som forteller	37

6.1.2 Barnevernsarbeiderens bidrag til barnets meningskonstruksjon	38
6.1.3 Barnet som deltakende aktør	39
6.2 Veivalgene i samtalen	40
6.3 Barns stillhet.....	42
7.0. Når barnevernsarbeideren er normativ.	45
7.1 Blod er tykkere enn vann	45
7.2 Å forhandle om barnets beste.....	47
7.2.1 Når samtalen tar en ny vending, barn som forteller på tross av.	49
7.2.2 Når barnet er redd for konsekvensene	50
8.0 De brutte fortellingene.....	51
8.1. Når barnet og den voksne har motstridende agendaer	51
8.2 Når barnevernet etterforsker	54
8.2.1 Å strebe etter verdighet-	55
8.3 Når barn er pålagt taushet	56
8.3.1 Når motstanden italesettes.....	58
9.0 Oppsummering og implikasjoner for praksis	60
9.1. Felles forståelse	60
9.2 La barna være fortelleren.....	61
9.2.1 Veivalgene	61
9.2.2 Vendepunktene	61
9.3 Når diskursen begrenser barnets fortelling	62
9.4 Barnevernet - et sted midt i mellom politi og terapi?.....	62
9.5 Når barn viser motstand: Hva er det et uttrykk for?	63
Litteratur.....	65
Vedlegg.....	69

1.0 Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema og problemstilling

Mange barn som kommer i kontakt med barneverntjenesten lever i belastende livssituasjoner hvor de utsettes for omsorgssvikt av ulike karakterer. De har opplevd å bli krenket, og er ekstra sårbare for nye krenkelser. Det etiske ansvaret profesjonelle voksne har i møte med disse barna, innebærer både å legge til rette for at barnet kan fortelle hvordan de har det, men også for hvordan informasjonen fra barnet forvaltes.

Barn som kommer til barneverntjenesten kan gi uttrykk for at det er vanskelig å snakke om livet sitt. Mange av barna lever i familier med store foreldrekonflikter, og det kan være vanskelig for barn å fortelle voksne om hvordan de har det. Noen barn er instruert fra sine omsorgsgivere til ikke å fortelle noe til barneverntjenesten om hvordan de har det hjemme, og andre er utsatt for trusler dersom de forteller.

Gjennom flere år fra praksisfeltet som saksbehandler i barneverntjenesten har jeg vært opptatt av de etiske dilemmaene som oppstår i samtaler med utsatte barn og unge.

Hvordan forstås og tolkes det som barnet sier, og hvordan påvirker dette beslutningene som tas på vegne av barnet? Hvordan kan man som barnevernsarbeider samtale med et barn på en måte som er til barnets beste når man har mistanke om at barnet lever under alvorlig omsorgssvikt? Da ber man barnet avdekke forhold som kan få konsekvenser for deres omsorgssituasjon, og som kanskje kan medvirke til at mor eller far kan bli tiltalt og dømt for vold eller overgrep mot barnet.

Mitt overordnede mål med oppgaven er å belyse noen av de utfordringene man som barnevernsarbeider møter i samtalene med barna. Jeg ønsker å bidra til å skape kunnskap om hvordan man kan samtale med barn i barnevernet om deres livssituasjon på en måte som fører til at barnet får nødvendig støtte og hjelp til å fortelle om det vanskeligste.

På bakgrunn av dette vil jeg i denne oppgaven undersøke hvordan barna forteller om sine vanskelige livssituasjoner, og hvordan barnevernsarbeideren gjennom sin interaksjon med barnet bidrar til barnets meningskonstruksjon.

Oppgavens problemstilling har jeg formulert på følgende måte.

Hvordan forteller barna om sin situasjon, og hvordan bidrar den voksne til å skape mening i barnas fortellinger?

1.2 Avgrensning av oppgaven

Samtalene som danner grunnlaget for analysen i denne oppgaven er hentet fra deltakere i kompetansehevingsprosjektet "Barnesamtalen i barnevernet" 2011- 2012.

Kompetansehevingsprosjektet er et opplæringsprogram initiert av Oslo kommune hvor formålet er å øke barnevernkonsulenters kompetanse på å snakke med barn. I løpet av 2011-2012 har 83 barnevernkonsulenter fra 12 bydeler i Oslo gjennomført opplæringen i "Den dialogiske samtalemotoden". Motoden er utviklet av Kari Trøften Gamst og Åse Langballe og ble opprinnelig utviklet til bruk i rettslige avhør av barn (Gamst og Langballe, 2004). Denne dialogiske samtalemotoden er senere prøvd ut og tilpasset barnesamtaler i barnevernet (Langballe, Gamst og Jakobsen, 2010).

Som et ledd i opplæringsprogrammet, må samtlige deltakere levere inn en anonymisert utskrift av en samtale med et barn i barneverntjenesten før opplæring i "Den dialogiske samtalemotoden" finner sted. Deltakerne blir bedt om å definere mål med samtalen og skal gjennomføre en samtale slik de vanligvis samtaler med barn. Samtalen tas opp på bånd, transkriberes og leveres inn til prosjektet for analyse og skriftlig tilbakemelding. I kraft av min stilling som prosjektmedarbeider i kompetansehevingsprosjektet har jeg hatt tilgang til disse samtalene.

Samtalene som danner grunnlaget for denne oppgaven foregår mellom saksbehandlere og barn i barneverntjenesten, og er foretatt med barn i ulike faser av barneverntjenestens saksbehandling. Alle barna som er representert i utvalget i denne oppgaven har vært direkte utsatt for vold fra en eller begge foreldre, eller har vært vitne til vold mellom foreldre. I noen av sakene er det bekymring for barnets omsorgssituasjon på bakgrunn av foreldrenes rusmisbruk, psykiske sykdom og generelt manglende oppfølging. Felles for barna er at de har opplevd belastende situasjoner, og barneverntjenesten har på bakgrunn av bekymringsmelding om barnets omsorgssituasjon opprettet undersøkelse i henhold til Lov om barneverntjenester §

4-3, eller iverksatt hjelpetiltak i hjemmet etter Lov om barneverntjenester § 4-4.¹ Når samtalen finner sted, bor alle barna hjemme med en eller begge foreldre.

1.3 Terminologi og begrepsavklaringer

Barnevernsarbeider

Begrepet barnevernsarbeider brukes om ansatte i barneverntjenesten. Barnevernsarbeiderne som omtales i denne oppgaven er deltakere i kompetansehevingsprogrammet ”Barnesamtalen i barnevernet ” og er mine informanter i denne studien. Fordi det er kommunikasjonen og interaksjonen mellom barnevernsarbeideren og barnet som er i fokus, har jeg utelatt å bruke begrepet saksbehandler når jeg analyserer samhandlingen mellom barnevernsarbeideren og barnet. Dette for å unngå at barnet tingliggjøres og gjøres til en sak (Wettrhus: 2009, 12). Jeg bruker også begrepene den voksne og profesjonelle voksne når jeg omtaler barnevernsarbeideren i oppgaven.

DCM

DCM er en forkortelse av The Dialogical Communication Method som er utviklet av Kari Trøften Gamst og Åse Langballe. Den ble opprinnelig utviklet til bruk i rettslige avhør av barn (Gamst og Langballe 2004) og er senere også tilpasset til samtaler med barn i barneverntjenesten og til asylintervju med barn.² Deltakerne i kompetansehevingsprogrammet ”Barnesamtalen i barnevernet” får opplæring i DCM. I denne oppgaven anvendes både DCM og Barnesamtalen som begrep for ”Den dialogiske Samtalemetsoden”.

Bruk av begrepet vold

De fleste av barna i dette utvalget lever i familier hvor det utøves vold. Per Isdal definerer vold som:

Vold er enhver handling rettet mot en annen person, som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får den andre personen til å gjøre noe mot sin vilje, eller slutter å gjøre noe den vil. (Isdal, 2000: 36).

Jeg vil i denne oppgaven ikke omtale skadevirkninger av vold eller konsekvenser av å leve i familier der det utøves vold. Mitt fokus er samtalepraksis med barn som lever i familier hvor

¹ Barnevernloven.2003. *Lov om barneverntjenester av 17.juli 1992 nr 100.* § 6-3,1.ledd

² <http://www.asylum-curriculum.eu>

det utøves vold. Jeg anvender begrepet ”opplever vold” om barn som lever i familier der den ene forelderen utsetter den andre for vold, og ”utsettes for vold” om barn som er direkte utsatt for vold fra en eller begge foreldre.

Bruk av begrepet omsorgssvikt

Barna som omtales i denne oppgaven er utsatte barn som alle har opplevd store belastninger i sin omsorgssituasjon. Når jeg bruker begrepet omsorgssvikt i oppgaven viser jeg til Kari Killens definisjon av omsorgssvikt. ”Med omsorgssvikt forstår vi at foreldre eller de som har omsorgen for barnet påfører det fysisk eller psykisk skade eller forsømmer det så alvorlig at barnets fysiske og/eller psykiske helse og utvikling er i fare. ”(Killen, 1994: 14).

1.4 Barneverntjenestens verdi og lovgrunnlag

Voksne som arbeider med barn har plikt til å legge til rette for at barn som vokser opp med omsorgssvikt, vold og overgrep kan få hjelp og støtte til å fortelle om hvordan de har det som aktiv deltager og ut fra sitt perspektiv. Dette gjenspeiles i barnevernlovens formålsparagraf som skal sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid. I tillegg skal barnevernet bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår, i henhold til barnevernlovens § 1-1. Alt lovverk som angår barn i Norge må ses opp mot de kravene barnekonvensjonen stiller.

1.4.1.FN's barnekonvensjon

FN's menneskerettigheter skal sikre grunnleggende vilkår for at alle mennesker skal kunne leve et verdig liv. Barns rettigheter er nedfelt i FN's barnekonvensjon av 1989.³

Barnekonvensjonen ble ratifisert av Norge i 1991 og ble inkorporert i norsk lovgivning i 2003. Gjennom ratifiseringen forplikter Norge seg overfor andre stater til å respektere og oppfylle innholdet i barnekonvensjonen. At barnekonvensjonen er inkorporert betyr at den har forrang framfor annet nasjonalt lovverk ved motstrid (Oppedal 2008, 189).

I tillegg til barnas egen konvensjon, FN's barnekonvensjon av 1989 gjelder også Den europeiske menneskerettighets konvensjon av 1950 og FN's internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 1966 for barn. Felles for disse konvensjonene er at de har mange parallelle bestemmelser og alle har sitt opphav i verdenserklæringen om menneskerettighetene av 1948 (Oppedal 2009, 111).

³ FN's barnekonvensjon om barnets rettigheter av 20.november 1989 (Barnekonvensjonen)

Hovedprinsippene i barnekonvensjonens 54 artikler kan oppsummeres i tre ord: Provision, protection og participation. Dette innebærer barns rett til å få dekket grunnleggende behov, barns rett til beskyttelse og barns rett til medvirkning (Liden 2004:198).

Jeg vil i denne oppgaven særlig legge til grunn artikkel 12 om *barns rett til å gi uttrykk for sin mening*. Jeg omtaler også i denne oppgaven artikkel 9 om *barns rett til foreldreomsorg/ikke-atskillelse fra foreldre*. Samt artikkel 19 om *barns rett til vern og beskyttelse mot mishandling*. Det følger videre av artikkel 3 i barnekonvensjonen at hensynet til *barnets beste* skal være et grunnleggende hensyn ved alle handlinger som berører barn.⁴

Artikkel 12- Barns medvirkning

1. Partene skal garantere et barn som er i stand til å gjøre danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.
2. For dette formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller et egnet organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett.

1.4.2 Barnevernloven

Når barnekonvensjonen ble inkorporert i norsk lovgivning i 2003, ble aldersgrensen for barnets rett til å uttrykke sin mening i barnevernssaker senket fra 12 til 7 år.⁵ Denne lovbestemmelsen peker tilbake på barnekonvensjonens artikkel 12 om barns medvirkning. Loven gir imidlertid barnet en rett, og ikke en plikt, til å uttale seg. Retten til å bli hørt innebærer også retten til ikke å si noe. I forarbeidene er det understreket at det er viktig at barnet ikke føler seg presset til å uttale seg. Derfor må barnet både informeres om saken og om at det står fritt til å uttale seg og hva det eventuelt vil uttale seg om. Det betyr ikke at barnets mening blir avgjørende for utfallet av saken, men barnet skal høres og det skal legges vekt på hva barnet mener i samsvar med dets alder og modenhet.⁶

Dersom et barn avslører at det har vært utsatt for vold og overgrep fra sin omsorgsgiver(e),

⁴ BK art 3, 9, 12, 19

⁵ Bvl. § 6-3,1.ledd

⁶ Ot.prp. nr. 45 (2002-2003)

eller barnevernsarbeideren på annen måte får opplysninger om at barnet har vært utsatt for vold, er det statens plikt gjennom den europeiske menneskerettighetskonvensjon, barnekonvensjonen og norsk barnevernlov å beskytte barn mot mishandling og sørge for at mishandlingen opphører (Oppedal 2009, 111). Når barn avslører overgrep har voksne som arbeider med barn plikt til å kartlegge volden, gjøre en systematisk risikovurdering, og planlegge hvordan barnet skal skjermes og beskyttes. I følge FNs barnekonvensjon artikkel 19 er vi forpliktet til å iverksette ”alle egnede lovgivningsmessige, administrative, sosiale og opplæringsmessige tiltak” for å beskytte barn mot vold i familien.⁷

Når barneverntjenesten undersøker barns omsorgssituasjon er det ingen klare retningslinjer for hvordan en undersøkelse skal foregå og hva den kvalitativt skal inneholde.⁸ Det er for eksempel ingen krav i loven at man skal se eller høre barnet i en undersøkelse. I barneombudets innspill til regjeringen mener barneombudet at barnevernet i undersøkelsen må snakke med alle barn, bortsett fra når barnet selv ikke ønsker å snakke med barnevernet, eller når barnet ut fra alder og utvikling ikke er i stand til å uttrykke seg. For å ta barn på alvor og kunne treffe riktige beslutninger for barnet, mener barneombudet det er viktig at barnevernet snakker med barna i undersøkelsen.⁹

1.5 Temaets relevans

Til tross for økt fokus de siste årene på at barn skal høres, viser nyere forskning at dette fortsatt ikke skjer i tilstrekkelig grad i barnevernet. Gording Stang (2007: 411) viser gjennom sin studie av barnets rettslige og faktiske stilling i hjelpetiltakssaker, at barneperspektivet er fraværende på vesentlige områder.

Berit Skauge (2010:6) fant ved en gjennomgang av 100 barnevernsaker i 2000 og i 2009 at barnets medvirkning i egen barnevernssak var betydelig svekket i 2009. I nærmere 70 prosent av barnevernsakene som ble gjennomgått i 2009, var det ikke spor av at saksbehandler hadde snakket med barna.

Å samtale med utsatte barn stiller store krav til profesjonelle voksne fordi barna er sårbare, og de har særlige behov for å bli forstått og beskyttet når de forteller om vanskelige forhold. Det har blitt stilt spørsmål ved om fagfolk som skal hjelpe og støtte barna i dette arbeidet har nødvendig kompetanse til å arbeide med disse sakene. Øverlien og Sogn fant i en studie av siste års studenter på henholdsvis lærer, førskole lærer og barnevernpedagogutdanninger ved

⁷ BK art. 19

⁸ Bvl. § 4-3

⁹ NOU 2012:5

flere av landets høyskoler at studentene ikke opplevde å ha fått tilstrekkelig undervisning om barnekonvensjonen, fysiske og seksuelle overgrep og samtalemetodikk med barn. Av de blivende barnevernspedagogene oppgir 60 prosent at de ikke har fått tilstrekkelig kompetanse om samtalemetodikk med barn med hensyn til sitt fremtidige yrkesarbeid (Øverlien og Sogn, 2007:28). Lovgivningen legger til rette for at barn skal høres, men spørsmålet er hvordan de skal høres og om de har tilstrekkelig kompetanse til å ivareta disse oppgavene.¹⁰

Departementet uttaler at ”det bør vurderes om det er behov for kompetanseheving på området, blant annet i form av utvikling av modeller for høring av små barn, for å oppnå ønsket effekt av bestemmelsen. De mener videre ”det sentrale vil være å skape en situasjon som barnet føler seg mest mulig komfortabel i, og som i tillegg er egnet til å gi barnet mulighet til å gi uttrykk for sine synspunkter uten at det settes i lojalitetskonflikt i forhold til sine nærmeste.”¹¹

Selv om barnets rettigheter er hjemlet i norsk lov og i barnekonvensjonen er ikke dette tilstrekkelig for å sikre at sosialt arbeid utøves i tråd med lovens intensjoner. Det er avgjørende at de som er satt til å undersøke forholdene rundt barnet utøver godt sosialt arbeid og faglig skjønn. Kirsten Sandberg (2004: 328-329) påpeker i sin artikkel at Norge har kommet langt med tanke på å inkorporere barnekonvensjonen i norsk lovgivning, og at det i liten grad er lovgivningen som må endres i forhold til å ivareta barns rettigheter, men at det snarere er praksis som må endres.

1.6 Oppgavens oppbygning

I kapittel to viser jeg til tidligere forskning samtaler med barn som er utsatt for vold og overgrep både i og utenfor en barnevernfaglig kontekst.

I kapittel tre redegjør jeg for det teoretiske grunnlaget, analytiske begrep som jeg gjør bruk av i analysen samt etiske perspektiver i kommunikasjon med barn.

I kapittel fire beskriver jeg hvordan utvelgelsesprosessen av tekstmaterialet og min analytiske framgangsmåte. Til sist i dette kapitlet redegjør jeg for etiske aspekter knyttet til studiens forskningsprosess.

¹⁰ NOU 2009:8 En kartlegging av studietilbudene for bachelor i barnevern og i sosialt arbeid ved landets høyskoler, viser at det er store variasjoner i studietilbudene og det er avdekket vesentlige mangler ved flere av studiene.

¹¹ Ot.prp. nr. 45 (2002-2003)

I kapittel fem til åtte presenteres resultater fra analysen. I oppgavens siste kapittel, oppsummerer jeg studiens funn og drøfter hvordan disse kan impliseres i samtaler med utsatte barn.

2.0 Forskning på samtaler med barn

Det er forsket og skrevet mye om kommunikasjon med barn. Jeg har gjort et utvalg av nyere forskning på samtaler med barn som er utsatt for vold, overgrep og annen omsorgssvikt. Forskningen jeg viser til er gjort på samtaler med barn både i og utenfor en barnevernfaglig kontekst. Jeg mener forskningen jeg viser til er relevant og skaper en god bakgrunnsforståelse for tema i denne oppgaven.

I boken ”Seinmoderne fosterfamilier” fra 2007, foretar Oddbjørg Skjær Ulvik en kulturpsykologisk studie av barn og voksnes fortellinger. Prosjektet plasseres inn i nyere barneforskningstradisjon. Dette innebærer at barn utforskes som sosiale aktører, deres utvikling forstås som skapt av interaksjon og barns ytringer fortolkes kontekstuellt (Ulvik, 2007: 307). Barn skaper mening i sitt liv gjennom interaksjon med sine omgivelser, og tar i bruk forståelsestilbud som kulturen gir. Ulvik viser i sin studie til hvordan voksne omsorgsgivere, fosterforeldre og barnevernsarbeidere er medkonstruktører av barns fortellinger. I denne oppgaven er jeg opptatt av hvordan barnevernsarbeideren bidrar til å skape mening i barns liv når de møter dem i samtale innenfor en barnevernfaglig kontekst. Ulviks studie gir meg nyttige innspill og redskap i forståelsen av hvordan barn forteller om sine liv og hvordan den voksne er medkonstruktør av barns fortellinger.

”Den dialogiske samtalemotoden ” utviklet av Kari Trøften Gamst og Åse Langballe ble opprinnelig utviklet til rettslige formål, til dommeravhør og politiavhør av barn og er senere prøvd ut og tilpasset barnesamtaler i barnevernet (Gamst og Langballe 2004; Langballe, Gamst, og Jakobsen, 2010). På bakgrunn av studier av 45 dommeravhør av barn i saker der det var mistanke om at barn var utsatt for seksuelle overgrep, fant de at politiets avhørsmetode i all hovedsak var preget av lukket og ledende kommunikasjon der avhøreren først og fremst søkte bekreftelse for egne antagelser. I disse avhørene ga barnet minimale responser, og grunnlaget for å oppklare det anmeldte forholdet var ikke til stede. Resultatene var nedslående, og de fleste sakene ble henlagt på grunn av bevisets stilling. På bakgrunn av disse avhørene, utviklet de en strukturert samtalemotodikk hvor målet var å øke informasjonsmengden fra barnet, samt få et styrket og utvidet barneperspektiv i rettspraksis og på denne måten bidra til å styrket barns rettsvern. Samtalemotodikken er basert på en dialogisk kommunikasjonsteoretisk forståelse hvor målet er at barnet skal gi mulighet til å uttrykke seg i frie narrativ uten å bli ledet av den voksne. Til grunn for metoden liggere

dialogisk perspektiv hvor man tilstreber likeverd i relasjonen mellom den voksne og barnet og hvor empatisk kommunikasjon med aktiv lytting og en åpen anerkjennende kommunikasjonsstil er grunnleggende. Metoden består av tre hovedområder, fasestrukturen, verbale formuleringer og rammebetingelser (Gamst og Langballe, 2004).

Gjennom et forskningsprosjekt ved en barneverntjeneste i Oslo hvor målet var å undersøke om DCM var anvendbar i barnevernfaglig praksis, fant Gamst og Langballe at denne strukturen med enkelte justeringer og tilpasninger til en barnevernfaglig kontekst med letthet kunne benyttes i avdekkings og oppfølgingssamtaler i barnevernet (Gamst, Langballe og Jakobsen 2010). Resultatene fra undersøkelsen viser at barnevernkonsulentene opplever å ha fått et nyttig metodeverktøy som kan brukes i samtaler med de utsatte barna og de opplever å ha fått økt kommunikasjonskompetanse og styrket handlingskompetanse.

Barnevernkonsulentene forteller om at de gjennom DCM opplever å få et styrket og utvidet barneperspektiv og barnets behov blir mer synlige i sakene. Barna medvirker i større grad i egen sak.

Astrid Wetrhus fant i sin studie at saksbehandlere som har mottatt opplæring i DCM fikk et styrket barneperspektiv i saksbehandlingen. Hun fant at når barna med egne ord fortalte om sine opplevelser, førte dette til økt sensitivitet og saksbehandlerne fikk økt forståelse for barnets livssituasjon. Når saksbehandlerne benevnte omsorgssvikten ved å introdusere det som tema i samtalen, ble barnets opplevelse gjort gyldig og omsorgssvikten ble virkeliggjort. Hun fant også at når barna satte ord på omsorgssvikten de var utsatt for, forpliktet det i større grad til handling ved at barnas stemme ble synligere i saksdokumentene og fikk konsekvenser for videre saksbehandling (Wetrhus, 2009: 76-79).

To ulike studier av barn og ungdom som opplever å bli utsatt for seksuelle overgrep utført av Tine Jensen og Siri Søftestad (Jensen et al., 2005; Søftestad, 2006) viser betydningen av den voksnes tilrettelegging for at barn kan fortelle om overgrep. Jensen fant at en faktor som har betydning for at barn kan fortelle om pågående seksuelle overgrep er at det blir skapt en anledning. Det er vanskelig for barn og ungdommene å selv finne anledninger til å fortelle om disse kulturelt tabubelagte temaene som barna opplever som private, skamfulle og truende. Undersøkelsen viste at det er avgjørende at barnet kan stole på den voksne, og de må være sikre på å bli trodd. Barna rapporterte at det må ha en hensikt å fortelle, og de er opptatt av hvilke konsekvenser det vil få for deres omsorgspersoner dersom de avslører. De er spesielt

opptatt av om mor ville rammes og hva som vil skje med far dersom han er overgriper. Jensen fant også at det er lettere for barna å fortelle om overgrepet dersom det blir skapt en tematisk forbindelse til overgrep, for eksempel hvis barnet og den voksne ser på et TV program om seksuelle overgrep er det lettere for barnet å ta initiativ til en betroelse om hva de selv opplevde.

Søftestad fant i sin studie av ungdommer som var utsatt for overgrep som barn at de var redde for konsekvensene av avsløringene. De var redd for hva overgriper vil gjøre og hva som kom til å skje med resten av familien. Noen fortalte også at de var så små da overgrepene fant sted at de ikke skjønnte det var galt, og andre fryktet den ”offentlige” oppmerksomheten avdekking ville vekke.

3.0 Teori

3.1 Vitenskapsteoretiske premisser - en konstruksjonistisk tilnærming:

Med utgangspunkt i denne oppgavens problemstilling som handler om hvordan den voksne gjennom sin interaksjon bidrar til meningsskapingen i barnets fortelling, har jeg valgt sosialkonstruksjonismen og interaksjonismen som vitenskapsteoretiske premisser for denne studien. Ut fra et sosialkonstruksjonistisk syn utvikles barn i samspill og interaksjon med sine omgivelser, og barnet konstruerer sin virkelighet i samhandling med andre. Med et slikt perspektiv flyttes oppmerksomheten fra å kartlegge virkeligheten slik den er til å utforske hvordan virkeligheten konstrueres på akkurat denne måten i en gitt sammenheng.

(Gulbrandsen, 2006: 257). Dette perspektivet skiller seg fra den forskningen som vokste fram på begynnelsen av 1800-tallet hvor positivismen og det naturvitenskapelige idealet dominerte forskningen. Innenfor en positivistisk tradisjon er målet å kartlegge virkeligheten slik den er, og det som kan tallfestes og empirisk verifiseres framholdes som eneste gyldig kunnskap (Martinsen, 2005: 85).

I et sosialkonstruksjonistisk perspektiv er en ikke opptatt av årsaken til, eller utbredelsen av et fenomen. Fenomenet kan ikke undersøkes uavhengig av kultur og den sosiale virkeligheten mennesket er en del av. Ut fra denne tankegangen er språk og virkelighet to sider av samme sak. Ferdinand Saussure introduserte dette språksynet allerede i 1915 hvor han hevdet at språket ikke bare er en speiling av virkeligheten, men har en konstituerende kraft (Sørensen 2008: 48). En konstruksjonistisk tilnærming innebærer å se på språket som reflekterer og skaper en sosial virkelighet innenfor en kulturell kontekst eller diskurs. Det sentrale er å utforske hvordan virkeligheten konstrueres ikke å finne ut hvordan den er, men hvordan den konstrueres gjennom tilgjengelige diskurser. Med diskurs menes her "en bestemt måte at tale om og forstå verden (eller udsnitt av verden) på" (Winter Jørgensen og Phillips, 1999:9).

Forhandling er grunnleggende i konstruksjonistisk tenkning. Forhandlingsbegrepet viser til handling, samhandling og kommunikasjon i bestrebelsene på å skape en felles forståelse av et fenomen eller en situasjon (Gulbrandsen 1998 i Gulbrandsen, 2006: 252). Vi forhandler med oss selv og med hverandre og forhandlingen er vesentlig for meningsskapingen. Ved hjelp av språket og bruk av fortellingene, forhandler vi oss fram til et resultat som gir mening, og dette gir i sin tur retning til praksis (Ulvik, 2007: 64). I denne oppgaven ser jeg på forhandlingsbegrepet som et premiss for samhandlingen. Jeg bruker forhandling også som et

analytisk begrep i analysen for å se på hvordan begge parter bidrar i samhandlingen. hvordan det forhandles om posisjoner, kontrakter og meningsinnholdet i samtalen i barnets fortelling.

3.2 Foucaults diskursteori- et poststrukturalistisk perspektiv

Michel Foucault regnes som opphavsmannen til diskursbegrepet. Diskurs defineres av Foucault som et begrenset sett av ytringer som utgjør grensene for hva man kan si og dermed gjøre (Foucault 1972 i Jarvinen og Mik-Meyer: 2005, 280). Han setter ingen skille mellom hva som er språk og hva som er virkelighet. Språket er forankret i diskursen, og diskursen skaper muligheter for hva man kan tale om, og det følger bestemte regler for hva man ikke kan tale om (Schaaning, 1996: 64). Foucault sier videre at diskursen ofte er uuttalt og usynlig for oss men like fullt posisjonerer man seg innenfor disse. Diskursen er på den ene siden frigjørende og på den andre siden begrensende. Det er derfor nødvendig å forstå hvilke diskurser som til enhver tid råder. Jeg bruker diskursbegrepet i denne oppgaven for å synliggjøre de juridiske og barnevernfaglige strukturer en barnevernsarbeider i en norsk barnevernfaglig kontekst er en del av og hvilken barnediskurs som råder.

Foucault sier om makt at den er flytende, og han omtaler den som en kraft som er både produktiv og destruktiv. Makten eies ikke av noen, den sirkulerer og oppstår i relasjoner. Den gir eksistens, og den begrenser og regulerer (Sørensen, 2008: 68). Barnevernsarbeidere og barn i barnevernet befinner seg i dette maktfeltet. I denne oppgaven vil jeg se nærmere på hvordan diskursen muliggjør eller begrenser barnets og barnevernsarbeiderens handlingsrom. Hva er det lov å si og hva er ikke lov å si? Jeg vil også se på hvordan språkmakten brukes til å skape ulike fortellinger i interaksjonen mellom barnevernsarbeideren og barnet, og hvilke fortellinger er mulige ut i fra diskursen som råder.

I diskursene finnes det alltid utpekt noen posisjoner som subjektene kan innta, og til disse posisjonene knytter det seg forventninger om hva man kan og ikke kan si. Ved å bli posisjonert tilskrives rettigheter, plikter og krav i forhold til hva en person i en bestemt posisjon kan si og gjøre. Hvordan man ser verden er avhengig av hvilken posisjon man inntar, gjennom bilder metaforer, storylines og begreper som er gjort relevant innen den diskursive praksisen hun er posisjonert innenfor (Ulvik, 2007: 59). De kulturelle redskapene som er tilgjengelige innenfor en kulturell kontekst, og hvordan posisjoneringen foregår vil være avgjørende for hvilken mening som konstrueres av barnet i møte med barnevernet. Slik kan man si at diskursen tilbyr måter å se verden på og å være i verden på. Vi handler gjennom diskurs, vi tenker gjennom diskurs og vi føler gjennom diskurs (Butler, 1993, ref av

Søndergaard i 2000, i Ulvik, 2007: 51) Diskursbegrepet kan i følge Ulvik (2007: 58) også betegnes som et ”mindre stykke kultur” Språket som anvendes er uttrykk for den diskursen de tilhører. Vi forstår og fortolker verden gjennom våre tilgjengelige kategorier. Hvordan er forholdet mellom barnets fortelling og de kulturelle diskurser omkring fortellingens tema? (Jarvinen og Mik-Meyer, 2005: 40). De er alle en del av en større sosiokulturell kontekst og som tilbyr kulturelle redskaper som subjektene tar i bruk når de skaper mening. Betydningen produseres gjennom sosial interaksjon.

3.3 Et interaksjonistisk perspektiv

Mitt analytiske fokus i denne oppgaven er hvordan interaksjonen mellom barnevernsarbeidere og barn i barneverntjenesten foregår og hvordan dette får konsekvenser for barnets meningsskaping og historien som fortelles. Jeg har derfor valgt å ta utgangspunkt i sosialpsykologen George Herbert Meads tanker som er en av grunnleggerne av det interaksjonistiske perspektivet. Sentralt innenfor denne tenkningen er at mennesket er grunnleggende sosialt, og mening oppstår og skapes gjennom konkret sosial interaksjon. Mening er ikke en stabil, objektiv, uavhengig størrelse, men oppstår i relasjon og samhandling med andre ut fra hvilken sosiokulturell kontekst individet er en del av (Jarvinen og Mik-Meyer, 2005:11). Dette er helt i tråd med sosialkonstruktivistisk tankegang hvor individets selv skapes gjennom interaksjon med andre mennesker. Både barn og voksne skaper seg selv, og mening oppstår gjennom samspill med omgivelsene og i interaksjon med hverandre. Når to mennesker samhandler blir de oppmerksomme på hverandre og de samhandler ved å bruke gester. Språket betegnes som en gest i Meads terminologi og er et redskap i sosial interaksjon. Når gesten får samme mening for aktørene blir den et signifikant symbol (Levin og Trost, 2005: 29).

Mead påpeker at evnen til å ta den andres perspektiv er et grunnleggende aspekt ved kommunikasjon og introduserer begrepet ”role taking”. Å kunne ta den andres perspektiv for i neste omgang å kunne se seg selv derfra er vesentlig. Han fokuserer på det kognitive aspektet og bruken av språklige symboler i erkjennelsen av selvet og andre.” Vi hører hva vi selv siger når vi siger det til andre” (Mead, 1970 i Fog 1994:37).

Begrepet empati og Meads ”role taking” har mange likhetstrekk. Det tradisjonelle empatibegrepet har innlemmet det følelsesmessige aspektet i større grad enn det Mead gjorde. Empatien slik Katz framstiller den, har både et kognitivt og et emosjonelt aspekt. Å ta inn

over seg en annens perspektiv, men samtidig kunne trekke seg tilbake og vurdere den andres perspektiv er vesentlig for ikke å fortape seg i den andre og la denne innsikten blir sløret av egne behov og lidelser. Katz forklarer empati som å være opptatt av hvordan det føles å være i den annens sko, samtidig må man være opptatt av hvordan den andre står sine sko det vil si å være opptatt av hvordan hans verden er. ”Jeg forbliver i mine sko, forlader dem ikke et øyeblikk” (Fog:1999, 38).

Definisjonen av situasjonen, eller Thomas-teoremet som det også kalles, er et annet viktig begrep innenfor symbolsk interaksjonisme som jeg bruker når jeg analyserer samtalepraksisene. ”If men define situations as real, they are real in their consequences” (Thomas og Znaiecki, 1918-20 vol. 1: 68). I dette ligger det at vi alle kan ha ulike oppfatninger og definisjoner av en gitt situasjon, og det enkelte individs oppfatning av en situasjon vil være bestemmende for hvordan individet handler og responderer. Måten vi uttrykker oss på vil være et uttrykk for hvordan vi definerer og hvilken forståelse vi har i en situasjon. Hvilke ord man bruker når barnevernet presenterer seg vekker ulike assosiasjoner og forestillinger hos den enkelte. Er for eksempel barnevernet en instans som tar barn fra foreldre, eller er de en instans som sørger for å gi barn bedre omsorgsbetingelser? Å ta eller å gi er to motsetninger, og vil gi helt ulike svar. Hva slags innstilling og oppfatning foreldre har av barneverntjenesten og hvordan de snakker om det, vil påvirke hvordan de handler og responderer i møte med barneverntjenesten. Med utgangspunkt i hvordan mennesket definerer sin situasjon og sine relasjoner i interaksjonsprosesser, utviklet Mead det triadiske interaksjonssystem. Interaksjonen består av tre element:

1. Jeg gjør noe
2. Jeg persiperer en respons
3. Jeg tolker denne.

Denne tolkningen blir igjen bestemmende for min neste handling. På tilsvarende måte gjør den andre det. Slik interagerer vi ikke med hverandre, men med vår oppfatning av den andre. Hvordan jeg oppfatter den andre blir bestemmende for hva jeg gjør videre (Levin og Trost, 2005: 104).

Jeg vil i denne oppgaven benytte ”definisjon av situasjonen” som et analytisk begrep for se på hvordan den voksne interagerer og samhandler med barnet når barnet forteller sin historie slik som det oppleves fra barnets ståsted. Jeg tenker her at Meads triadiske

interaksjonssystem vil være et godt begrep å bruke for å analysere hvordan den voksne oppfatter barnets budskap og responderer på denne, og hvordan dette bidrar til å skape mening i barnets narrativ.

3.4 Narrativer og Storylines

For å se på hvordan samhandlingen mellom den voksne og barnet bidrar til barnets meningsskaping, har jeg tatt utgangspunkt i barnets narrativ for å se hvordan de forteller om sin situasjon. Et narrativ defineres her som en språklig organisering av en historie som bidrar til å forme våre forståelser og bidrar til å skape felles mening (Gulbrandsen:2008, 261).

Fortellinger har en sosial dimensjon ved at man forteller noe til andre. Å fortelle noe til noen, sier noe om fortellerens individuelle erfaring og hans eller hennes refleksjon over sine individuelle erfaringer, samtidig som det sier noe om hvordan fortelleren har posisjonert seg i den sosiale og kulturelle virkeligheten fortelleren lever i (Silverman, 1993: 96 i Jarvinen og Mik-Meyer, 2005:37). Fortellinger skaper den verden fortelleren referer til og betraktes derfor oftest som medvirkende i meningsdannelse (Hennum, 2002: 102).

Ved at fortelleren plasserer seg i tid og rom, inneholder et narrativ en tidsmessig sekvens, og den inneholder et handlingsforløp som gir historien et poeng. Historiene organiseres rundt et plot som er meningen og poenget med historien. Plotet binder historien sammen og gjør den forståelig for andre. Storylinebegrepet er et mer prosessorientert begrep som i større grad fanger opp prosessen og endringer i en historie enn plot begrepet gjør og utgjør linja i barnet eller den voksnes narrativ. Storyline brukes også som et kollektivt begrep i betydningen kulturelle fortellinger som benyttes som tolkningsrammer for egne og andres handlinger på et mer globalt eller nasjonalt nivå (Søndergaard, 2000:77-78). Storyline defineres av Davies & Harre` som "cultural available stereotypes as they are individually understood by each speaker" (Davies & Harre, 1990:50; Hennum, 2002: 105). Jeg har i min analyse anvendt storyline som analytisk begrep for å få tak i hvilke kulturelle fortellinger som barnet og den voksne bruker for å beskrive situasjoner og hendelser og som de plasserer seg innenfor.

"Turning points" er et annet begrep jeg bruker i analysen av samtalene, og det henviser til vendepunkter i fortellingen. Jeg har brukt begrepet til å vise hva som skjer når fortellingene tar en helt ny vending (Bruner 1990).

3.5 Etiske betraktninger og dilemmaer i samtaler med barn

Etikk handler om å gjøre det som er godt og rettferdig for individet og er selve grunnpilaren i menneskerettighetene og i sosialt arbeid (Levin, 2004: 10). Et styrket barneperspektiv i barnevernet medfører også komplekse problemstillinger og etiske dilemmaer. Det stiller store krav til den voksnes kommunikasjonskompetanse når barn skal formidle seg om sine vanskeligste erfaringer. Barn kan være lojale mot sine foreldre, de kan oppleve ansvar for sine foreldre eller føle skyld for det som har skjedd. Barn kan være truet til taushet, og de kan være redde for hvilke konsekvenser det kan få for familien dersom de forteller noen om sine erfaringer. Dette er noen av etiske dilemmaene den voksne må være forberedt på å møte i samtalene med barn som lever i omsorgssviktssituasjoner. Hvordan kan man som barnevernsarbeider legge til rette for at barn som lever i slike situasjoner kan fortelle? Jeg vil nedenfor kort redegjøre for tre etiske perspektiv som jeg mener er viktige i samtaler med utsatte barn.

Som ansatte i barneverntjenesten og som forvaltere av barnekonvensjonen og barnevernloven, er vi forpliktet gjennom loven og derav et *pliktetisk* ansvar å legge til rette for at barn som lever under omsorgssvikt kan få hjelp og støtte til å fortelle om hvordan de har det som aktiv deltager og ut fra sitt perspektiv (Lingås, 1992: 25). Pliktetikken ligger som en premiss når man samtaler med barna.

Den danske filosofen og teologen Knut E. Løgstrup skriver at kommunikasjon og samhandling innebærer å utlevere seg til den andre, og det er derfor nødvendig å møte den andre med en holdning og omsorg for den andres liv. ”Den enkelte har aldrig med et andet menneske at gøre uden at han holder noget av dets liv i sin hånd” (Løgstrup, 1956: 25). Dette er barnevernsarbeideres *relasjonsetiske* ansvar. Han kaller det en krenkelse av den andres urørlighetssone når man ikke møter den andre som et subjekt, men antar hva som er den andres motiv eller påfører den andre vår egen ideologi eller livsanskuelse (Eide og Skorstad, 2005; Martinsen, 2005:34-40). I et relasjonsetisk perspektiv er det sentrale å se barnet som et subjekt og å tilstrebe likeverd i relasjonen. I søken etter å forstå barnets subjektive virkelighet er det grunnleggende å innta et barneperspektiv. Per Olav Tiller, en nestor innen norsk barneforskning har sagt blant annet dette om hva barneperspektivet er.

Hva et barn opplever og hvordan et barn opplever og forstår sin verden omkring seg, det er det egentlig barnet dette barnet som vet noe om. Slik er barnet ekspert på sin egen opplevelse.

Det er områder vi kan gå ut fra som sikkert ingen vet bedre enn barnt selv. Det er alt vi kan benevne som barnets ”indre” liv, hva barnet ser og hører, opplever og kjenner som sin virkelighet.

Når barn inkluderes som informanter får vi vite noe om barnets opplevelser. Bare da kan vi forstå deres reaksjoner (Tiller, 1989).

Hvilket syn vi har på barnet og hvilken holdning vi møter barnet med vil altså få innflytelse for hvordan samskapingen av barnets fortelling skjer. Ser vi på barnet som troverdig og kompetent deltaker som best kan fortelle om sine egne opplevelser og erfaringer, eller ser vi på barnet som umodne og avhengige individer som i liten grad er i stand til å uttrykke sine subjektive erfaringer, opplevelser og behov? Når man utøver sosialt arbeid og skal forsøke å hjelpe den andre, er en jeg – du tankegang helt grunnleggende for å forstå hvordan barnet selv opplever sin situasjon. Den norske filosofen Hans Skjervheim snakker om dette møtet som en treleddet relasjon, to subjekter som møtes om et saksforhold. Skjervheim sier at dersom vi tror vi vet hva som er den andres motiv, reduseres subjektet til et det (Martinsen, 2005: 24). Å anerkjenne barnets rett til å eie sine egne opplevelser og til fritt å kunne gi uttrykk for dette er sentralt innenfor dette perspektivet. Dette er også helt i tråd med Gamst og Langballes relasjonelle utviklingssyn på barnet, hvor relasjonen mellom den voksne og barnet har stor innflytelse på barnets muligheter til å formidle seg og å bli forstått ut fra sitt perspektiv. Et møte mellom to subjekter er helt avgjørende for å oppnå en felles forståelse og gi barnet mulighet til å fortelle (Gamst, 2011: 38, 43).

Hvordan brukes språkmakten i samtalen når barnevernsarbeideren ikke lytter til barnet, men er forutinntatt og søker å få bekreftet eller avkreftet egne antakelser? Anne- Lise Løvlie Schibbye (2002: 354-355) understreker at man som terapeut i dialogen med klienten må være interessert i hva kommunikasjonen er et uttrykk for. Det handler om å sette sitt eget tema til side, og være åpen for det barnet forteller. Hun bruker begrepet å ”gå bak ” utsagnet. Med dette mener hun at det som terapeut ikke er viktig å søke etter årsaksforklaringer eller det utvendige, men å søke etter det indre, klientens opplevelsesverden. Ved å fokusere på undrende spørsmål hvor klient og terapeut sammen utforsker følelser eller synspunkt, skapes det forutsetninger for at klienten kan starte refleksivitetsprosessen og mentaliseringsprosessen (ibid). Selv om denne dialogen på mange områder skiller seg fra samtalen mellom en barnevernarbeider og et barn i barnevernet, er det også mange likhetstrekk. I en barnevernfaglig kontekst kan dette overføres til å undre seg sammen med barnet i samtalen

hva er det barnet egentlig gir uttrykk for? Hva er det barnet forteller ved å ikke fortelle noe, hva er uroen, tausheten eller benektingen et uttrykk for? Motsatsen til denne måten å spørre på er når terapeuten ikke er interessert i å komme bak utsagnene, men opptatt av å få bekreftet sine egne antakelser eller å definere barnets opplevelser. Det er helt avgjørende at den voksne anerkjenner barnet og at det skapes tillit mellom partene barnet forteller noe som helst.¹²

Etikk og makt er i et slikt perspektiv motsetningsfylt. En anerkjennende relasjon hvor samtalen foregår i en dialog mellom to subjekter står i sterkt kontrast til en relasjon preget av asymmetri hvor barnet gjøres til objekt og har liten innflytelse på gjennomføringen og innholdet i samtalen (Gamst, 2011: 116-117).

Det kan være mange grunner til at man lar være å snakke direkte med barna. En årsak kan være at man er redd for å påføre barnet ytterligere belastninger ved å risikere at barnet blir satt i en situasjon hvor det blir en angiver av sine omsorgsgivere. Ut fra et *konsekvensetisk perspektiv* må det ene handlingsalternativet være bedre enn det andre (Lingås, 1992: 25). Dersom man velger ikke å samtale med et barn hvor barneverntjenesten er bekymret for barnets omsorgssituasjon, kan det i verste fall resultere i at barn ikke får den hjelpen det har behov for. Hvis man derimot velger å snakke med barnet, kan dette resultere i at barnet blir sittende med en opplevelse at det var barnets skyld at det ble plassert i fosterhjem eller at pappa kom i fengsel. Velger man å snakke med barnet, kan det imidlertid få svært alvorlige konsekvenser dersom barn ikke blir beskyttet og trodd etter å ha fortalt. Som profesjonelle voksne må man erkjenne sitt ansvar og beskytte barnet i etterkant, slik at barnet ikke på nytt blir utsatt for nye overgrep etter å ha fortalt. Hvis barnet forteller om omsorgssvikt, vold eller seksuelle overgrep og det ikke settes inn adekvate hjelpe- og beskyttelsestiltak, vil det oppleves som et svik. En av informantene i studien ”Den vanskelige samtalen” sier det slik: ”Det verste var at jeg fortalte og så skjedde det aldri noe mer.” (Langballe, Gamst og Jacobsen, 2010: 28). Et etisk dilemma er at man ofte ikke kan sikre barnet helt, selv om foreldre lover at det ikke skal skje igjen og man iverksetter tiltak for å passe på at overgrep ikke skjer, kan man ikke med sikkerhet vite at barnet blir beskyttet.

Listen over etiske dilemmaer i sosialt arbeid er lang, og jeg vil i denne oppgaven belyse noen av dilemmaene som oppstår underveis i samtalene med barn i barneverntjenesten. For å forstå hvordan mening skapes i samhandling med barnet, vil jeg se nærmere på hvordan

¹² Yngve Hammerlin som selv har opplevd alvorlig mishandling i sin oppvekst og har skrevet flere bøker om å vokse opp med vold, sier at det verste var å møte de menneskene i hjelpeapparatet som definerte hvordan det var å være han. Voksne for barns årsrapport. Barn i Norge 2011. Vold og Traumer. Et liv i vold, s. 34.

barnevernsarbeiderens interaksjon og kommunikasjon med barnet gjør fortellinger mulige eller umulige. Barnevernsarbeideres pliktetiske ansvar ligger som premiss når samtalene med barna gjennomføres. Jeg vil i oppgavens analyse del komme nærmere tilbake til barnevernsarbeidernes relasjonsetiske og konsekvensetiske ansvar i møtet med barna.

4.0 Tekstmaterialet, framgangsmåte og forskningsetikk

4.1 Begrunnelse for utvalg av samtalene

Kompetansehevingsprosjektet ”Barnesamtalen i barnevernet” mottok i alt 91 transkriberte samtaler før opplæring i DCM fant sted. Av disse mottok jeg skriftlig samtykke av 65 deltakere. 40 av samtalene omhandler alvorlig bekymring for barnets omsorgssituasjon. Belastningene barna er utsatt for varierer fra store foreldrekonflikter hvor barna opplever vold mellom foreldre, til barn som er direkte utsatt for vold fra en eller begge av foreldre. Dette materialet omhandler også barn som er utsatt for andre belastninger i omsorgssituasjonen som psykisk syke eller rusmisbrukende foreldre eller barn hvor det er bekymring på grunn av generelt manglende oppfølging. Kategoriene er ikke gjensidig utelukkende, og mange av barna som har opplevd vold eller er utsatt for vold har også en psykisk syk eller rusmisbrukende forelder.

Jeg ønsket i denne studien å ta utgangspunkt i de vanskeligste samtalene der hvor det var meldt om alvorlig bekymring for barnets omsorgssituasjon. Årsaken til jeg valgte å ta utgangspunkt i de vanskeligste samtalene, er at det er krevende samtaler som stiller store krav til den barnevernsarbeiderens kommunikasjonskompetanse. Jeg vurderte også at når barna blir bedt om å fortelle om sine vanskelige opplevelser og erfaringer ville det i disse samtalene kunne oppstå mange etiske dilemmaer og det ville stille krav til barnevernsarbeiderens etiske kompetanse. Jeg ønsket å fremskaffe kunnskap om hvordan barnevernsarbeideren kan hjelpe barn til å skape mening og sammenheng i sin fortelling og snakke med barnet på en måte som er til barnets beste i slike situasjoner.

Jeg vurderte at 40 samtaler ville gi et bredt nok grunnlag for å se nærmere på de vanskelige samtalene. Ved nærmere gjennomlesning, fant jeg at i 15 av 40 samtalene ble ikke barneverntjenestens bekymring eller omsorgssvikten tematisert. Med dette mener jeg at tema for samtalen slik det på forhånd var definert fra barnevernsarbeideren, ikke ble introdusert for barnet i løpet av samtalen. På grunnlag av dette foretok jeg en ny avgrensning av materialet hvor jeg valgte bort disse samtalene. Samtalene hvor bekymringen for barnets omsorgssituasjon ikke er tematisert, er i seg selv et interessant studium og kan være egnet tema for en annen masteroppgave. Det er et etisk dilemma at temaet ikke innføres av barnevernsarbeideren i samtalen, og at det ikke skapes en anledning og en tematisk sammenheng til å fortelle ut fra barnets perspektiv (Gamst og Langballe 2004; Jensen, 2005).

Når man ikke skaper en situasjon hvor barnet kan fortelle, eller tør å spørre barnet om volden eller overgrepet, kan dette bidra barnas stemme i barnevernsaker blir usynliggjort.

Min interesse i denne oppgaven er som nevnt over å se hvordan den voksne bidrar til å legge til rette for at barnet kan fortelle om det vanskelige, og hvordan den voksne blir en medkonstruktør av barnets fortelling.

På bakgrunn av oppgavens størrelse og tilgangen på et stort og rikt datamateriale, gjorde jeg noen flere avgrensninger. Jeg valgte å avgrense utvalget til å omhandle samtaler med barn som bor hjemme, hvor barneverntjenesten er i undersøkelse eller allerede har iverksatt oppfølging av hjelpetiltak. Samtaler med barn som er plassert utenfor hjemmet som frivillig hjelpetiltak eller barn som er under barneverntjenestens omsorg er ikke omhandlet i denne oppgaven¹³. Jeg har også foretatt en aldersavgrensning. Barnas alder i utvalget varierer fra 4-11 år og begge kjønn er representert. De yngste i mitt materiale er 4 år. Dette på bakgrunn av at barn helt ned til tre års alder kan gjengi og fortelle om selvopplevde traumatiske hendelser (Jones og Krugman, 1986; Terr 1988 i Gamst, Langballe og Jacobsen, 2010: 24). Fra 12- års alder kan barn i større grad følge en voksen dialog i en trygg situasjon. Forskjellene mellom barns og voksnes kapasitet jevnes ut (Øvreeide, 1995: 74; Gamst, 2011: 53). Jeg vurderte derfor at denne aldersavgrensningen ville gi et godt grunnlag ut fra det som var min kunnskapsinteresse i denne studien. Samtalene foretas i all hovedsak av en voksen med et barn til stede. Noen samtaler ble foretatt med søsken, men dette byr på andre utfordringer for den voksne fordi det er to barn som skal høres til samme tid. Jeg valgte bort disse samtalene, fordi mange stemmer i samtalen kompliserte analysearbeidet. I to av samtalene er det foreldre til stede. I en av samtalene er det to saksbehandlere som deltar i samtalen. Analysematerialet består dermed av transkriberte utskrifter av i alt 12 samtaler foretatt av 13 saksbehandlere med totalt 12 barn.

Kjønn, alder og etnisitet er ikke gjort til analytiske akser i denne oppgaven. Det er samtalepraksisen mellom barnevernsarbeideren og barnet, uavhengig av kjønn, alder og etnisitet som er mitt analytiske fokus.

4.2 Analytisk framgangsmåte

Mitt analytiske blikk er først og fremst rettet mot samhandlingen mellom den voksne og barnet og hvordan dette muliggjør barnets fortelling om det som kan være vanskelig å fortelle. Jeg har derfor valgt å ta utgangspunkt i det interaksjonistiske perspektivet og hentet noen

¹³ Jfr. Bvl. § 4-4,5.ledd og § 4-12

begreper fra narrativ teori for å analysere samhandlingen i samtalene. Analysen er ikke først og fremst en innholdsanalyse av barnets fortellinger om omsorgssvikt, men en analyse av interaksjonen mellom partene i en kommunikasjonssituasjon for å se hvordan meningsproduksjon skapes i samhandlingen mellom den voksne og barnet.

Etter å ha lest gjennom samtalene flere ganger, var det mange interessante temaer som dukket opp i tekstene. Noen av temaene som raskt ble synlige var hva barna fortalte om omsorgssvikten de hadde vært utsatt for, hvilke forslag til løsninger og håp for framtiden de hadde og strategier barna benyttet seg av når volden fant sted. Andre gjennomgående tema var barns opplevelse av seg selv som årsak til problemene i familien, og barn som benektet at vold eller overgrep hadde funnet sted. Jeg forstod tidlig at det i dette materialet var temaer for flere analyser, og at det ikke var mulig å analysere alle disse temaene innenfor rammen av denne masteroppgaven.

Felles for alle barna i utvalget er at de har opplevd store belastninger i sin omsorgssituasjon fra en eller begge foreldre. Noen av barna bor sammen med begge foreldre, og noen bor bare med en forelder og voldsutøver har flyttet ut. For å få en oversikt over datamaterialet laget jeg først en matrise hvor jeg markerte barnas kjønn, alder og belastninger i omsorgssituasjonen og som var grunnlag for barnevernets intervensjon og hvem de bodde sammen med. Etter denne oppstillingen fant jeg at det ikke var noen umiddelbar sammenheng mellom barnets omsorgssituasjon og hva de fortalte. Noen av barna som fortsatt bodde sammen med dem som hadde utsatt barnet for vold, fortalte om at de hadde vært og fortsatt er utsatt for vold. Andre som ikke lenger bodde sammen med voldsutøver fortalte ikke.

Jeg ble opptatt av hva barna fortalte om sin situasjon, hvordan de fortalte om det, og hva de ikke fortalte. Noen barn fortalte utførlig om det de hadde opplevd, mens andre svarte med enstavelsesord, og atter andre benektet hendelser som angivelig skulle ha funnet sted. Jeg brukte fargekoder for å få fram barnets narrativ om det som i utgangspunktet er vanskelig å fortelle om, og en annen fargekode for å se hva den voksne gjorde (Widerberg, 2001:126).

På bakgrunn av temaene som dukket opp, foretok jeg en grovkategorisering av materialet og delte samtalene inn i tre kategorier:

1. Der hvor barna fortalte om volden og omsorgssvikten de hadde vært utsatt for og fortsatt var utsatt for.
2. Der hvor barna på ulike måter viste motstand mot å fortelle om det vanskelige

3. Der hvor barna viste motstand, men at det i løpet av samtalen skjedde et vendepunkt og barnet fortalte om sine vanskelige erfaringer.

Jeg fokuserte etter hvert på hvordan barnevernsarbeideren møter barnet, og hvordan samhandlingen mellom den voksne og barnet foregår. Etter hvert som jeg fokuserte mer på den voksnes interaksjon med barnet, og hvordan kommunikasjonen foregår, ble andre dilemmaer synlige i teksten. Når temaet først ble introdusert, var det svært ulik praksis på hvordan barnevernsarbeideren fulgte opp temaer som ble innført både av den voksne og av barnet. Dilemmaene var mange og etter hvert så jeg at det var formålstjenlig å stille noen analytiske spørsmål til teksten. Spørsmålene var mange og jeg trakk ut relevante sitater som jeg vurderte kunne gi svar på de spørsmålene jeg stilte til teksten.

Jeg fokuserte på hvilken diskurs som dominerte samtalen, og hva slags posisjon barnet ble gitt i teksten. Jeg ble opptatt av den voksnes hensikt og intensjon med samtalen og på kommunikasjons- og lyttemønsteret i samtalen.

Etter en nøyere gjennomgang av materialet analyserte jeg fram fire varianter av samtalepraksiser og stilte følgende spørsmål til samtaletekstene.

1. Hvordan etableres samtalekontrakten mellom samtalepartene og hvordan bidrar dette til meningsskapingen i barnets narrativ?
2. Hvordan forteller barna om volden, overgrepet eller omsorgssvikten, og hvordan bidrar barnevernsarbeideren til å skape mening og sammenheng i barnets fortellinger?
3. Hvordan begrenser eller muliggjør barnevernsarbeiderens normative føringer barnets fortelling?
4. Hvordan gir barna uttrykk for motstand mot å fortelle om det de har opplevd, og i hvilken grad bidrar den voksne til å skape felles forståelse for samtalesituasjonen.

4.3 Fra (sam)tale til tekst

Denne analysen er produsert som et resultat av samtalen mellom en barnevernsarbeider og et barn. Mitt analytiske blikk er først og fremst rettet mot interaksjonen mellom de to. De transkriberte samtalene er utført av ulike barnevernsarbeidere og danner grunnlaget for min analyse av samtalepraksiser mellom barnevernsarbeidere og barn i barneverntjenesten. Fordi jeg ikke selv har vært til stede når samtalen fant sted, eller har sett samtalen på et videoopptak, vil det være store muligheter for at min forståelse og min tolkning av teksten vil være annerledes enn de som var tilstede i samtalesituasjonen. Jette Fog beskriver transformasjonen

fra samtale til skriftlig språk som: ” En stivnet udgave av en førhen levende proces, hvori to personer har sendt en mængde budskaper til hinanden med krop og ord – i en stadig strøm.” (Fog, 1994: 129).

Det er denne strømmen av kroppslige budskap som i liten grad vil være synlig for meg som leser av teksten. Kroppsbevegelser, ansiktsuttrykk, blikkontakt, avstand, toneleie og stemmeklang gjengis i svært liten grad i utskriften av samtalen, noe som gjør at viktige deler av en samtalesituasjon mellom to levende mennesker bortfaller når man skal forstå og fortolke et budskap i en tekst. Det er derfor ikke mulig ut fra min forskerposisjon på denne teksten å undersøke om det er kongruens i kommunikasjonen. Med kongruent kommunikasjon menes her at det er samsvar mellom den verbale og den nonverbale kommunikasjonen (Gamst, 2001: 171).

Å transkribere en tekst innebærer i tillegg en rekke valg. Samtalene i utvalget er transkribert av hver enkelt barnevernsarbeider, og til tross for at de har fått en utdelt en mal for hvordan dette gjøres, vil det være store variasjonsforskjeller. Bruk av tegnsetting, beskrivelse av nonverbal kommunikasjon i samtalesituasjonen som for eksempel at barnet nikker, smiler eller sitter urolig på stolen er noen eksempler som vil underbygge eller motsi det som det blir gitt verbalt uttrykk for, og er det som nedtegnes i transkripsjonen. Hvordan bruk av småord gjengis som mmm, å ja, sier du det, vil kunne ha innvirkning på leserens forståelse og fortolkning av tekstmaterialet. Et annet eksempel er markering av bruk av pauser. Gjengivelse av pauser i teksten er markert ulikt. Noen har gjengitt dette med antall sekunder, mens andre har bare skrevet pause uten noen nærmere tidsangivelse, og atter andre har ikke markert pauser i det hele tatt. Jeg har derfor ikke gjort pauser til analytiske poeng i denne analysen.

Å være i dialog med teksten er noe annet enn å være i dialog med barnet. I motsetning til det talte ord, kan det skrevne ord løsrives fra sin sammenheng og leses mange ganger og forstås og fortolkes på ulikt vis. Forskeren har monopol på forståelse av utskriften og innehar en makt til å konstruere en forståelse og til å blåse opp enkelte deler av samtalen for underbygge fenomener og framstille fenomen og funn ut ifra hva forskeren søker å finne svar på i sitt kunnskapsprosjekt. Dette betyr at det er mange måter å forstå og fortolke en transkribert samtale på.

Min analyse er på ingen måte uttømmende, og den vil være en av mange mulig måter å forstå empirien på. Den vil forhåpentligvis kunne bidra til noen mulige forståelsesmåter av samtalepraksiser mellom barnevernsarbeideren og barnet.

4.4 Etiske aspekter ved forskningsprosessen

Etikken er grunnleggende i all forskning og bør gjennomsyre hele forskningsprosessen, fra begynnelse til slutt. I min forskningsprosess har jeg vektlagt tre etiske regler som Steinar Kvale fremhever når man forsker på mennesker: Det informerte samtykke, konfidensialitet og konsekvenser av forskningen (Kvale, 1997:66).

Jeg utarbeidet et informasjonsskriv om studien som ble sendt alle deltakerne og deres barnevernledere¹⁴. I dette brevet ble samtlige informert om hensikten og målet med studien. Jeg ba om tillatelse til å benytte samtalerne som datamateriale i oppgaven. Samtlige barnevernledere og deltakere ble informert om at studien er basert på frivillighet og at de når som helst kunne trekke sitt samtykke uten nærmere begrunnelse. De fleste responderte umiddelbart og ga sin tillatelse til at jeg kunne bruke samtalen, enkelte undret seg over at jeg ikke ville be om et positivt samtykke fra den enkelte deltaker. Begrunnelsen for dette var at ved å innhente negativt samtykke, kunne dette oppleves som et press for enkelte til å være med. På bakgrunn av denne tilbakemeldingen, vurderte jeg det derfor som riktig å innhente skriftlig samtykke fra deltakerne. Dette gjorde jeg for å være sikker på at samtykket skulle være informert. Jeg mottok i alt 65 skriftlige samtykkeerklæringer fra deltakerne i prosjektet¹⁵.

Samtalerne som leveres inn til veiledning er anonymiserte og aidentifiserte. Barnets identitet er kun markert med kjønn og alder¹⁶. Navn på deltaker, bydelstilhørighet og dato for når samtalen er gjennomført er markert i teksten når samtalen leveres inn til prosjektet for tilbakemelding og analyse. Det vil ikke være mulig for andre enn de omtalte i samtaleutdragene å spore tilbake til hvem som har utført samtalen, ei heller bydelstilhørighet eller andre identifiserbare opplysninger. Fordi dette er en empiri- og detaljnær analyse, vil det likevel være en fare for at de omtalte kan kjenne seg igjen. Jeg har tillatt meg å bytte kjønn på bipersoner, og erstattet særlige gjenkjennbare roller og situasjoner i teksten med andre

¹⁴ Se brev om samtykke. Vedlegg

¹⁵ En bydel reservert seg mot deltakelse i studien, og noen deltakere reservert seg med begrunnelse i at de hadde informert foresatte om at samtalen kun skulle benyttes i opplæringsøyemed

¹⁶ Fordi barnets identitet er anonymisert, har jeg fått opplyst fra Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste at det ikke vil være nødvendig å innhente samtykke fra foreldre og barn for å bruke samtalematerialet til forskning. Foresatte har i forbindelse med kompetansehevingsprosjektet samtykket til at samtalen blir lest og gjennomgått av opplæringsansvarlige.

tilsvarende roller som jeg mener ikke endrer meningen i historien som fortelles. Jeg har også omgjort dialekt uttrykk til bokmålsform når sitater benyttes i oppgaven (Kvale:2001, 181).

Som forvalter av norsk barnevernlov og barns rettigheter er barneverntjenesten en normativ tjeneste som legger føringer og setter standard for hva som er gode nok omsorgsbetingelser for barn. På samme måte som det finnes god og dårlig omsorg finnes det gode og mindre gode måter å samtale med barn på. Jeg har i denne oppgaven valgt å ta utgangspunkt i de vanskeligste samtalene med alvorlig barnevernsproblematikk hvor det er vanskelig fortellbare temaer og grunn til å anta at barna befinner seg i en lojalitetskonflikt. Min intensjon med å analysere ulike samtalepraksiser mellom voksne og barn i en barnevernfaglig kontekst er å peke på fenomener og fremskaffe kunnskap som kan bidra til at samtaler med utsatte barn og unge i større grad utføres med høy faglig og etisk standard. Målet med studien er at barnevernsarbeideren som samtaler med barn i barneverntjenesten skal styrke sin kunnskap og samtalekompetanse i møtet med de utsatte barna for å sikre at barna får den hjelpen som de etter loven har krav på.

4.5 Etiske aspekter ved forskerens rolle

Å forske i eget felt byr på ufordringer og dilemmaer. God kjennskap til barneverntjenesten kan føre til at jeg ikke har den nødvendige distanse og kan komme til å overse enkelte funn. På den annen side kan kunnskapen om feltet bidra til økt kvalitet på forskningen fordi jeg har mye erfaring med samtaler med barn i barneverntjenesten.

Med min bakgrunn i praksisfeltet og egne erfaringer innenfor dette temaet, vil det være nødvendig å ha en høy bevissthet om teoretiske antakelser og min forforståelse når jeg i denne oppgaven innehar en forsker rolle (Heidegger 1982 i Gamst og Langballe: 2004). Jeg har også i dette prosjektet en dobbeltrolle i kraft av at jeg både er en kursleder og veileder for deltakerne i opplæringsprogrammet, samtidig som jeg er student i master i sosialt arbeid og inntar et forskerblikk på samtalene. Dette stiller særlige krav til meg som forsker at min forforståelse bidrar til ny kunnskap og ikke bare blir en bekreftelse for min antagelse av mine hypoteser.

Analysen vil bære preg av både min forforståelse og det teoretiske ståstedet jeg har. Dette vil påvirke hvilke nyanser og sider ved teksten jeg vil kunne oppdage gjennom mine analyser. Å sikre transparens innenfor kvalitativ forskning er derfor viktig for å sikre forskningens reliabilitet og validitet. Dette har jeg forsøkt å gjøre ved å synliggjøre mitt teoretiske

grunnlag, gjennom å begrunne utvelgelsen av materialet, og hvilken framgangsmåte og analytiske begrep som jeg har valgt å bruke i analysen. Studien kan vise noen variasjoner av samtalepraksiser og synliggjøre noen etiske dilemmaer og utfordringer som oppstår i samtalen mellom barnevernarbeideren og barnet.

4.6 Framstillingsform

Samtalene er mange, og jeg har på grunn av oppgavens størrelse foretatt et utvalg av de stemmene og sitatene jeg mener best kan si noe om det som er kunnskapsmålet med denne studien og gi svar på de analytiske spørsmål jeg stiller til teksten.

Alle tekstutdragene er gjengitt i kursiv i oppgaven. Når tekstutdragene er skrevet fortløpende i teksten er de markert uten kursiv med anførselstegn. Av plassmessige årsaker er ikke tekstutdragene i denne studien gjengitt i manusform slik de er når samtalen transkriberes. Et tekstutdrag er imidlertid gjengitt i manusform. Dette er gjort for å synliggjøre at barnets mor deltar aktivt i dialogsekvensen. Jeg har valgt å markere barnevernsarbeiderens stemme i parantes og barnets stemme uten parantes. Dette har jeg gjort for å få frem begge stemmer i fortellingen for å undersøke hvordan samhandlingen foregår og bidrar til barnets meningskonstruksjon. Enkelte steder har jeg tatt utdrag ulike deler av samtalen og satt sammen deler av samtalen for å underbygge fenomener som jeg ønsker å finne svar på i denne studien. Der hvor deler av teksten er utelatt, har jeg markert dette på følgende måte: (...). Noen steder er barnets stemme utelatt. Da er hele sekvensen markert i parantes. Dette er gjort for å få frem den voksnes bidrag i barnets fortelling (Ulvik, 2007: 121).

5.0 Hvordan skapes kontrakter i samtalesituasjonen

I dette første kapitlet av analysen, vil jeg se nærmere på hvordan samtalekontrakter skapes mellom den voksne og barnet, og hvordan dette har betydning for meningsskapingen i samtalen.

Barns kunnskap om og kjennskap til barneverntjenesten vil være ulik når de kommer til samtale. Barn er ofte ikke forberedt på hva samtalen skal handle om, og de vet gjerne ikke noe om hvorfor de skal møte barneverntjenesten. Når barn kommer til samtale i barneverntjenesten er det ikke nødvendigvis kjent for barnevernsarbeideren hvilken kunnskap barnet har. Barnets tidligere erfaringer med barneverntjenesten, eller med andre voksne som har forsøkt å hjelpe barnet, vil påvirke barnets forestillinger i møtet med barneverntjenesten og innstillingen til barnevernsarbeideren. Både barnet og den voksne bringer med seg sin forforståelse når de møtes til samtale, og hvordan de definerer situasjonen vil ha innflytelse på hvordan samtalen forløper, slik som i Tomas-teoremet (Levin og Trost, 2005: 11). Det vil derfor være nødvendig at den voksne bidrar til å klargjøre premissene for samtalen og på denne måten bidrar til å skape en felles forståelse av situasjonen ved å forklare hva samtalen skal handle om, samt å avklare barnevernets rolle. Dette er viktig for å skape en mest mulig oversiktlig og forutsigbar situasjon for barnet (Gamst, 2011: 200; Øvreide: 1995, 140). Barnets behov for forutsigbarhet i samtalesituasjonen og avklaring av rammer og regler for samtalen er viktige elementer i DCM. Denne avklaringen er viktig for å oppnå en felles forståelse av hva som skal skje i samtalen (Gamst: 2011, 170). Karsten Hundeide ser på kontraktinngåelser som en viktig del av barnets sosialisering. Han skiller mellom kontrakter som er det gjensidige settet av forventninger som utvikles i daglige samspill og rutiner mellom barn og deres omsorgsgivere og situasjonsbestemte kontrakter. I følge Hundeide søker barn kontraktmessig kongruens (Hundeide; 2002, 43).

Å etablere kontrakter ved å avklare barnevernets rolle, å tydeliggjøre overfor barnet hva samtalen skal inneholde, å samtale om samtaleforholdet samt å klargjøre bruk av samtaletiden er eksempler på metakommunikasjon som bidrar til å tydeliggjøre for barnet hva som skal skje i samtalen og hvordan barnet skal forholde seg (Gamst og Langballe, 2004: 162; Baltzersen, 2008:124).

5.1. Å etablere en felles forståelse av samtalesituasjonen

I noen av samtalenes gjør barnevernsarbeideren det kjent for barnet hva hun ønsker å snakke med barnet om, og begrunner dette. I andre samtaler gjøres ikke hensikten med samtalen kjent for barnet. Det neste samtaleutdraget er et eksempel på hvordan en samtalesituasjon kan gjøres begripelig for barnet og kan bidra til å skape en felles forståelse av hva som skal skje i samtalen.

Samtale med Aisha, 8 år

(I dag skal vi snakke om hvordan du har hatt det siden vi snakket sammen sist for da fortalte jo du og lillebroren din om at mamma og pappa hadde slått dere. Jeg vet at det kan være vanskelig for barn å snakke om, og jeg vet at det kan være vanskelig for dem etter at de har fortalt meg om det. Og derfor er det viktig for meg å vite hvordan du har hatt det.) (...). (Vår jobb i barnevernet er å passe på at alle barn i Norge har det bra. Når vi får høre at barn ikke har det bra, da må vi høre om det stemmer (...). Ved å snakke med deg så ønsker jeg å finne ut om det er det noe som kan gjøre at du får det bedre eller ikke. Og hvis jeg finner ut at det er ting som kan være bedre, da må vi i barnevernet hjelpe dere. Hva tenker du om det jeg sa akkurat nå?) Bra (...). (Jeg må jo snakke med deg og ikke bare med mamma og pappa. Lillebror er jo så liten så han snakker ikke så mye derfor kan jeg ikke snakke med han. Og det jo hovedsaklig gjennom det du forteller meg og det mamma og pappa forteller meg at jeg finner ut om det er noe vi kan hjelpe deg med.)

Tekstutdraget starter med at barnevernsarbeideren introduserer tema for samtalen ved å skape en tematisk forbindelse til den forrige samtalen de hadde sammen da de snakket om at hun var blitt slått. Slik hentes barnet tilbake til det som de snakket om siste gang, og settes på sporet av det som er tema for denne samtalen. Ved å føre barnet tilbake til et tidligere møte, kan det gi barnet en opplevelse av sammenheng og det bidrar også til å skape en felles forståelse av situasjonen (Øvreeide 1995: 141; Gamst 2011: 217).

Når barnevernsarbeideren formidler at hun vet noe om hvordan barn som lever med vold har det, snakker hun seg fram som en voksen som har kunnskap om det å snakke med barn som

har vært utsatt for vold. Barnevernsarbeideren posisjonerer seg innenfor en diskurs som barnevernsarbeider i en barnvern faglig kontekst som har kompetanse og kunnskap om å snakke med voldsutsatte barn. Språket skaper muligheter for hva man kan tale om, og det følger bestemte regler for hva man ikke kan tale om (Foucault 1972 i Jarvinen og Mik - Meyer:2005, 280). Diskursen om det kompetente barnet synliggjøres av den voksne gjennom det språklige utsagnet : ”Det er viktig for meg å vite noe om hvordan du har hatt det”, og dette muliggjør en subjektposisjon for barnet. Ved at barnevernsarbeideren snakker fram barnet som ekspert på situasjonen, gjøres Aisha betydningsfull i posisjonen barn.

Barnevernsarbeiderens holdning skinner gjennom når hun på denne måten inviterer til en dialog mellom to subjekter. Denne språkbruken gir Aisha muligheter til å fortelle når hun inviteres inn i posisjonen som forteller. Bruken av personlig pronomen understreker også den personlige relasjonen i dialogen. Det er ikke barneverntjenesten som instans som vil vite hvordan barn som er utsatt for vold har det, men det er barnevernsarbeideren i kraft av sin rolle som barnevernsarbeider som vil vite hvordan Aisha har hatt det. Ved å snakke i jeg-form, tydeliggjøres den voksnes rolle og ansvar i dialogen. Måten hun bruker språket på, kan bidra til å skape nærhet og tillit i relasjonen (Gamst 2011, 160), og dette kan bidra til Aishas prosess med å skape mening gjennom det hun forteller.

I kraft av at det er en voksen - barn relasjon, og at det er en profesjonell voksen, er forholdet asymmetrisk (Eide og Eide, 1999: 52). Den voksne har et mål for samtalen, og tar styring over samtalen. På denne måten er asymmetri viktig, like fullt er det nødvendig at den voksne ved sin væremåte og holdning til barnet anerkjenner barnet som betydningsfull og som eier av sine subjektive opplevelser. Slik kan asymmetrien brukes til å utvikle en dialogisk kommunikasjon hvor barnet gis subjektposisjon i samtalen (Gamst 2011: 60-61). Dette følges opp av den voksne som på nytt posisjonerer seg som en kompetent og profesjonell voksen som kan hjelpe til for å bedre barns livsvilkår. Betydningen av at barnet forteller understrekes på nytt, fordi det er gjennom det barnet sier ”som kan gjøre at du får det bedre eller ikke”, og som bidrar til at den asymmetriske relasjonen mellom den voksne og barnet blir mer symmetrisk. Ved at barnet inviteres til å si noe om sine tanker rundt dette, blir barnevernsarbeiderens syn og holdning til barnet tydelig. Den voksne anerkjenner barnets betydningsfulle rolle, og barnet inviteres til et samarbeid hvor det er barnet som er fortelleren.

Her taler den voksne innenfor diskursen om barns rett til å medvirke i egen sak og formidler at barnets fortelling vil inngå som en del av vurderingsgrunnlaget i barnevernsaken.

Barnevernsarbeideren understreker at det barnet sier er viktig fordi det er gjennom det Aisha

forteller, i tillegg til det foreldrene forteller, at barnevernsarbeideren kan finne ut om det er noe barneverntjenesten kan hjelpe til med. Ved å formulere det på denne måten, kan det se ut som utfallet av barnevernsaken ikke står og faller på det barnet sier, men det blir sammenstilt med foreldrenes fortelling. Hvilket ansvar får Aisha for utfallet av barnevernsaken når den voksne formulerer barnets betydningsfulle rolle på denne måten slik det gjøres her? Hva kan hun si, og hva kan hun ikke si i samtale med barnevernsarbeideren? Barnevernsarbeideren sier riktignok at det også er viktig å snakke med foreldrene, men barnet vet at det hun sier vil tillegges vekt. Barnets fortelling vil kunne påvirke barneverntjenestens valg av videre tiltak. Dersom barnet velger å fortelle at hun fortsatt blir utsatt for vold, vil dette kunne gi noen konsekvenser for barnets omsorgssituasjon og barneverntjenestens valg av tiltak. Hvis barnet i motsatt fall velger å fortelle at hun ikke lenger utsettes for vold, vil dette også kunne påvirke barneverntjenestens konklusjon av saken. Dette kan føre til en henleggelse av saken og i verste fall bety at barnet fortsatt lever i en omsorgsviktsituasjon preget av vold og overgrep.

5.2 Når rammene for samtalen ikke er kommunisert

Det neste eksempelet handler om Ali som er 6 år og som bor sammen med begge foreldrene sine. Barnevernsarbeideren skal snakke med Ali om hvordan det har vært for gutten å oppleve vold mellom foreldrene. I motsetning til i samtalen med Aisha, gjøres ikke Ali kjent med årsaken til at barnevernsarbeideren skal snakke med han, og han forberedes ikke av den voksne på hva som er tema for samtalen. Barnevernsarbeideren bidrar dermed ikke til å skape en felles forståelse av situasjonen. Samtalen innledes som vist i dialogutsnittet under:

Samtale med Ali, 6 år

(Har du lyst til at vi skal begynne å tegne eller). Barnet nikker. (Hva har du lyst til å tegne for noe da?) Bil. (En bil. Får jeg se da? Hvilken farge skal det vært på bilen) Ingen. (...). (Hvilken farge er det dere har på den bilen dere har nå da?) Mørke blå. (Mørke blå ja. Mmm- det er det. Men vet du hva, jeg vet at du har vært på ferie jeg. Har du lyst til å fortelle hva du gjorde når du var på ferie?) Barnet rister på hodet. (Nei.. Å det har jeg veldig lyst til å høre om assa. Er det noe annet du har lyst å fortelle om?) Barnet rister på hodet. (Nei. Har du lyst til å tegne litt akkurat nå?) Barnet nikker. (Mmm da kan du få lov til å tegne littegranne. Hvem er det du tegner inni bilen nå da?) Det er ikke en bil.

Barnevernsarbeideren inviterer Ali til et samarbeidsprosjekt når hun forsøker å etablere kontakt med gutten ved å bruke en kommunikasjonsform som han er kjent med. Hun bruker

tegningen som et middel til å etablere kontakt i situasjonen. Hun lykkes imidlertid ikke i å etablere kontakt med Ali i denne i denne sekvensen, noe som kan være en indikasjon på at premissene for samtalen ikke er klarlagt, og at barnet ikke skjønner hvorfor han skal snakke med henne og hva han gjør der. Barn søker kontraktmessig kongruens, men i denne samtalen etableres det ikke en kontrakt med gjeldende regler og avtaler for samtalsituasjonen. Barnet vil kunne gi uklare svar fordi de ikke forstår rammen og reglene for samtalen (Hundeide 2003: 43). Det inngås ingen kontrakt med barnet om hvordan samtalen skal foregå og det kan se ut som barnet heller ikke forstår hva som er hensikten med samtalen. Som dialogutsnittet viser, svarer gutten med enstavelserord på spørsmål fra barnevernsarbeideren. Det etableres ingen kontakt, og barnet inntar ingen fortellerposisjon til tross for at den voksne inviterer til det.

5.3 Ulike framstillinger av barnevernets rolle

Det er mange måter å forklare barn hva barneverntjenesten er og hva jobben som barnevernsarbeider innebærer. Nedenfor har jeg gjengitt noen ulike framstillinger av barnevernets rolle slik det framkommer i datamaterialet i denne oppgaven. I en rekke samtaler forklares ikke barneverntjenestens rolle for barnet i det hele tatt.

Å skape en felles forståelse for samtalerelasjonen og samtals tema, kan bidra til å skape forutsigbarhet og trygghet for barnet. Med bakgrunn i Hundeides begrep om at barn søker kontraktmessig kongruens, er det viktig å forklare barneverntjenestens rolle, hvorfor barnevernsarbeideren ønsker å snakke med barnet og hvordan samtalen skal foregå (Hundeide, 2003: 43). Dette vil også kunne ha innflytelse på hvordan barnet forstår seg selv i møte med barnevernsarbeideren noe som vil ha innflytelse på hvordan meningsskapingen skjer i samtalen.

Samtale med Vilde, 4 år

(Jeg jobber her, og jobben min er å passe på at barn har det bra. Det er en litt rar jobb)

I denne samtalen gis det ingen kvalitativ informasjon om hva barneverntjenesten er. At det er en rar jobb forteller ikke barnet noe om hva jobben innebærer. Rar er et verdiladet og ikke et informativt begrep. Særlig mindre barn som er ukjent med å samtale med andre voksne

utenfor sine hverdagslige situasjoner vil ha et særlig behov for å forstå hva som skjer i samtalen (Gamst: 2011,200). Denne framstillingen av barnevernets rolle bidrar ikke til at samtalen settes inn i en sammenheng og gir ingen mening for barnet.

Samtale med Nina, 8 år

(Vet du hva barnevernet er eller?) Nei. (Barnevernet består av mange mennesker som hjelper familier hvis de har lyst til det. Noen ganger kommer familier til barnevernet og spør om hjelp, andre ganger så er det noen andre som tenker at de tror familien trenger hjelp eller at det har skjedd noe i familien, eller på skolen, eller at politiet har kommet hjem, eller at barn er lei seg på skolen eller at det ikke kommer på skolen, eller at helsesøster har snakket med et barn og lurt på om det har det bra eller ikke.)

Samtale med Sara, 8 år

(Vi jobber i barnevernet og jobben vår er å besøke barn og familier, for å se hvordan barnet har det og foreldrene har det og hvordan de har det sammen.)

(Vi har hørt at det er litt vanskelig for deg og lillebror hjemme fordi pappa er syk, så derfor kommer vi hjem til dere for å se om alt er bra med dere. Hvis barna eller foreldrene ikke har det bra så kan vi hjelpe til med at dere skal få det bedre. Det er jobben vår.)

Samtale med Anna, 9 år

(Barnevernet jobber med barn og ungdommer. Vi snakker masse med barn og med mammaer og pappaer og prøver å finne ut av om det er noe vi kan gjøre sånn at barna får det bedre hjemme. Det er det som vi jobber med. Og i dag vil jeg snakke med deg om hvordan du har det på dagene og hva du gjør i sommerferien og hvordan du har det hjemme med mamma og hvordan det går med pappa og litt sanne ting.)

I disse tekstutdragene får barnet informasjon om hva som er barneverntjenestens jobb.

Gjennomgående i datamaterialet, er framstillingene av barnevernet som hjelpeinstans. Dette gjenspeiles i tre siste utdragene som vist over. Barnvernsarbeideren posisjonerer seg som en

som har makt og mulighet til å endre barnets situasjon. Gjennom samtaler med barna og foreldrene og å se hvordan barn og foreldre har det sammen, kan barnevernet hjelpe barna til å få det bedre hjemme. Ved eksplisitt å uttrykke at jobben er å hjelpe til, vil dette også kunne gi barna et inntrykk av at de ikke er alene om å ha det vanskelig. (Gamst, 2011: 202).

Felles i framstillingene av barnevernet er at det er barnevernsarbeideren som gir informasjon, i monologs form. Barnet inviteres ikke inn i en dialog til å si noe om sine tanker og forestillinger om barnevernet. Nina blir spurt om hun vet noe om barnevernet, men når spørsmålet stilles på en lukket måte, svarer barn gjerne med enstavelsesord.

Dersom den voksne i stedet hadde spurt henne med et åpent spørsmål: Hva vet du om barneverntjenesten, hadde dette vært en invitasjon inn i en fortellerposisjon. Mange barn som kommer til barneverntjenesten er redde. Mange har blitt fortalt at barnevernet ikke er en hjelpeinstans, men noen som tar barn fra foreldre, og dersom barnet forteller noe til barnevernet, kommer det til å skje. Når barnevernsarbeideren skal fortelle barn hva jobben innebærer, vil det derfor være viktig å sjekke med barnet hvilken kjennskap det har til barneverntjenesten, for oppnå en felles forståelse og på denne måten bidra til å sette samtalen inn i en sammenheng for barnet.

5.4 Når barn oppfordres til å fortelle sannheten

(Når jeg snakker med barn så pleier jeg å si at det vi snakker om her det er sånt om er sant. Hva betyr det at noe er sant for deg?) At det betyr på ordentlig (...). (Og så er det lov å si det man tenker eller spørre om det man har lyst til det er ingenting som er feil eller rett og si her inne.)

Slik jeg leser dette utdraget inneholder det to motstridende budskap. Det første er en oppfordring til barnet om å fortelle sannheten. Det neste budskapet er at det i dette rommet ikke er noe som er feil eller rett å si. I den første setningen, kan det se ut som barnevernsarbeideren vil vite noe om den faktiske sannheten, slik det har skjedd i virkeligheten. Dette tilhører en positivistisk grunnide som står i strid med den neste uttalelsen om at ingenting er feil eller rett å si. Den siste uttalelsen ligger nærmere en konstruksjonistisk forståelse hvor meningen skapes i samtalen med den voksne.

Å understreke at barnet skal snakke sant, er å tydeliggjøre overfor barnet at denne samtalen ikke er en dagligdags samtale, og det bidrar til å understreke alvoret i situasjonen. I dette understrekes også barnets betydningsfulle rolle og at det som barnet sier er viktig. I samtaler

med barn innenfor en rettslig kontekst oppfordres barn alltid til å snakke sant, og barnet er lovpålagt å snakke sant etter straffeprosessloven (Gamst, 2011: 211). Når politiet foretar dommeravhør av barn, ligger det et anmeldt forhold til grunn for samtalen, og dommeravhøret av barnet er et viktig bidrag inn i etterforskningen av det anmeldte forholdet. I samtaler med barn i barneverntjenesten er barneverntjenestens mandat å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling får rett hjelp, til rett tid.

Barneverntjenestens mandat er å undersøke hvilke forhold barnet lever under, men barnets uttalelser skal ikke være en del av en bevisbyrde slik som det er ved et anmeldt forhold.

Barnets uttalelser skal inngå som en del av en helhetsvurdering for å kunne gi barn den hjelp og beskyttelse som det etter loven har krav på.

Sannhetsbegrepet slik det framstår i dette utsnittet er det derfor verdt å dvele ved. Hva er det viktig for barnevernsarbeideren å vite noe om? Er det et faktisk hendelsesforløp, eller er det først og fremst barnets opplevelse av sin situasjon det er viktig å vite noe om? Dette vil noen ganger være motstridende. Barneverntjenesten skal sørge for å gi barn nødvendig hjelp, og det er viktig å reflektere over hva barneverntjenesten trenger å vite noe om for å gi barnet riktig hjelp.

Å formane til sannhet i samtaler med barn i barneverntjenesten, kan også bidra til å understreke barnets betydning, og at barnet er en viktig informant/person i denne saken. Det må imidlertid brukes på en skånsom og forståelig måte (ibid: 211). Som barnevernsarbeider er det først og fremst barnets opplevelse av situasjonen som er det viktige å få fram.

Når den voksne også oppfordrer barnet til å at hun kan si hva hun tenker, og at ingenting er feil eller rett, understrekes barnets betydningsfulle rolle nok en gang. Den voksne gir ikke her inntrykk av å vite svaret, men inviterer barnet til å komme med sine tanker, og til at hun kan spørre om det hun lurer på. En saksbehandler i barneverntjenesten er både en voksen og en myndighetsperson, som innehar en autoritet i kraft av sin posisjon og rolle. Relasjonen voksen - barn er i sin natur asymmetrisk. Ved at den voksne inviterer barnet til å si det hun tenker og til å spørre om det hun lurer på, skapes det mer symmetri i relasjonen og barnet tilbys subjektposisjonen. Barnet får komme fram med sine tanker, og dette understrekes ved at barnevernsarbeideren sier at det ikke er noe som er feil eller rett å si her inne, og ved at den voksne ikke gir inntrykk av å vite svaret. I DCM er avklaring av grunnleggende regler i samtalen et kriterium for å unngå misforståelser. Barnet kan fritt spørre om det hun lurer på (ibid: 209).

6.0 De sammenhengende fortellingene

I dette kapitlet vil jeg se nærmere på noen dialogsekvenser hvor barnet med egne ord forteller om belastende opplevelser i sin omsorgssituasjon. Jeg vil se på hvordan barnet snakker om sine opplevelser, og hvordan den voksne bidrar til å skape mening i barnets fortelling. Jeg vil i se på hvilke diskurser barnet og den voksne er den del av og hvilke posisjoner som gjøres tilgjengelige i dialogen.

6.1 Når barn posisjonerer seg som forteller

Samtale med Tina, 10 år

(Hvordan er det å bo her hos mamma da?) Det er greit, men jeg har mest lyst til å bo hos pappa fordi jeg trives godt på x skole, men vi kan ikke bo hos pappa når stemoren vår bor der, fordi pappa er egentlig veldig snill, men det er bare stemoren vår som slår oss og sånn. (Åh gjør hun det, vil du si litt mer om det?) Det er derfor vi egentlig flyttet hit, fordi hun slår oss og sånn. Og sist gang så dyttet hun meg med albuen inn i ryggen her. (Så albuen kom inn i ryggen din?) Mmm, så har storesøsteren min fått veldig mange merker etter at hun har slått henne. (Det hørtes ikke noe all right ut) Nei(...). (Men hvorfor, når er det hun gjør det?) Hun, bare fordi at, hun sier at vi skal vaske matboksen og gjøre lekser samtidig. Hun sier det, også gjør vi først den ene tingen, og så bruker, tar litt lang tid, også blir hun sint og sånn også sier søsteren min at vi må gjøre oss ferdig. Også sier også begynner hun bare å slå, også når pappa, vi sier det til pappa, så sier hun til pappa på et annet språk at det ikke er sant, for jeg skjønner lite grann.

Tina har definert sin situasjon. Hun kan ikke bo hos far fordi stemor slår. Derfor har hun tatt affære. Hun har forsøkt å si fra til pappa, ”men det er ikke alltid at pappa tror på oss. Han trodde mer på oss før, og da var det veldig mye sånn at pappa og stemoren vår kranglet”. Tina snakker seg fram gjennom en rettighets diskurs. Jenta viser at hun har kunnskap om hvordan barn ikke skal ha det i dagens Norge (Ulvik: 2007, 130). Hun er et barn av sin tid som er informert om barns rett til beskyttelse mot vold og sin rett til å si fra når noen begår urett. Hun snakker seg fram som en kompetent deltaker innenfor en barndomdiskurs hvor barns rett til beskyttelse er framtrædende. ”Vi får ikke lov til å være hos pappa når stemoren vår er der. (Hvem er det dere ikke får lov av? ?) Ehm politiet har sagt det og barnevernsvakta.”

Diskursen om barns rettigheter gjør subjektposisjonen tilgjengelig, og Tina posisjonerer seg umiddelbart som subjektet og fortelleren (Davies og Harre 1990 i Ulvik, 2007: 59). På denne måten skaper hun mening gjennom sin fortelling. Tina snakker seg fram som en handlingens agent, et barn som ordner opp i sin situasjon ved at hun først forteller til far hva som skjer, når det ikke gir resultater forteller hun det til mor og da begynner ting å skje. Fortellingens plot er da Tina forteller til sin biologiske mor hvordan hun blir slått av stemor (Jarvinen og Mik-Meyer: 2005: 36). Da tar Tinas biologiske mor saken i egne hender og anmelder dette til politiet. Det fører til en endring i barnets omsorgsbetingelser.

Den overordnede storyline i Tinas fortelling er at hun ikke kan bo et sted hvor hun og søster utsettes for vold. Rollene er fordelt mellom den gode far og stemor som slår, og vi gjenkjenner den kulturelle storyline om den onde stemor i denne fortellingen og at barn ikke kan vokse opp under slike forhold. Livshistorier er ikke bare en refleksjon av individuell erfaring, men det er også et uttrykk for eksisterende kulturelle diskurser (ibid: 37). Myten om den onde stemor er et klassisk tema i mange av våre kjente eventyr. Snehvit, Askepott og Hans og Grete er noen av de mest kjente folkeeventyrene hvor den onde stemor gjør livet vanskelig for barna. Jenta snakker seg fram gjennom en kjent kulturell storyline, og det at vi kulturelt sett gjenkjenner historien, som i dette eksempelet om den onde stemor, gjør at vi også aksepterer dem som mer troverdige (Silverman, 1993: 96 i Jarvinen og Mik-Meyer: 2005, 37).

6.1.2 Barnevernsarbeiderens bidrag til barnets meningskonstruksjon

Hvordan forstås dette av barnevernsarbeideren og hvordan bidrar den voksne her til at Tina kan skape mening gjennom sitt narrativ? Åpne spørsmålsformuleringer inviterer barnet inn i en fortellerposisjon og barnet gis anledning til å fortelle sin historie ut fra hvordan det oppleves fra barnets synsvinkel. Slik gis barnet anledning til å fortelle med egne ord uten at det legges føringer for barnets svar fra den voksne. Når Tina sier at hun ikke kan bo hos far fordi stemor slår henne, ber barnevernsarbeideren barnet utdype dette. Ved å be barnet fortelle mer, flyttes ikke oppmerksomheten bort fra barnets tema, men den voksne hjelper barnet til å holde fokus, og Tina utvider sin fortelling. Å oppmuntre barnet til å fortelle mer om temaet er et viktige prinsipper innen aktiv lytting (Eide og Eide, 1996:155; Gamst 2011: 231). Når barnevernsarbeideren gjør dette, følger en lengre detaljert fortelling om volden som hun og søsteren har vært utsatt for. Når den voksne også benytter gjentakelse av barnets utsagn som et aktivt lyttende prinsipp, oppmuntres barnet til å utvide fortellingen ytterligere (Øvreeide: 1995, 148). Hun bryter ikke barnets tankeprosess, men lar barnet følge sine egne tankerekker.

På denne måten samskapes historien gjennom at barnet driver fortellingen videre, og den voksne er tilbakelemt og lytter til barnets fortelling. Barnevernsarbeideren avbryter ikke barnets fortelling med nye spørsmål, men sørger for at jenta opprettholder posisjonen som forteller, og den voksne får mye informasjon om barnets situasjon. Slik støtter den voksne barnets narrativ og bidrar til å skape mening i barnets fortelling. Dette bidrar også til en gyldiggjøring av barnets historie fordi den voksne ikke sår tvil om barnets utsagn, men gyldiggjør barnets fortelling ved at hun ber barnet fortelle mer om det som har hendt (Leira 1990 i Søftestad, 2008, 40-41). For å skape kontakt og tillit må den voksne gjennom sin væremåte ha en anerkjennende og bekreftende kommunikasjonsstil og være interessert i det barnet forteller. Empatisk lytting betyr å anerkjenne barnets rett til å eie sine egne opplevelser. Et kommunikasjonsmønster som består av åpne spørsmål og aktiv lytting gir barnet en mulighet til å fortelle om det vanskelige (Gamst og Langballe: 2004, 99).

6.1.3 Barnet som deltakende aktør .

(Hva håper du skal skje, hvis du kunne være sjefen og bestemme hva som skje fremover, hva ønsker du deg da?) Å bo hos pappa uten at stemoren vår bor der.(...). (Tenker du mye på det som skal skje framover?) Mmm. Ja, det er bedre at vi kan bo hos pappa. (Ja. At stemor flytter ut da eller?) Mmm. At hun blir dømt.(Eller at hun kan bo der, men at hun slutter å slå?) Hun gjør ikke det (Hun gjør ikke det?)Vi har prøvd det før, men hun sluttet ikke. Selv om pappa sier det hun vil ikke gjøre det. (...). Også hvis hun blir dømt så vil ikke pappa ha noe med henne å gjøre.

Når barnevernsarbeideren utforsker barnets forslag til løsninger om sin framtidige omsorgssituasjon, inviteres barnet til å mene og delta i sitt eget liv, og synet på barnet som det kompetente barnet blir tydelig når den voksne posisjonerer seg innenfor diskursen om barns rett til medvirkning. Diskursen om barns rettigheter og rett til å uttale seg om sin egen situasjon gir barnet anledning til å posisjonere seg som en aktør fordi den voksne, i kraft av å tale innenfor denne diskursen, anviser subjektposisjonen. Tina snakker ut i fra sin erfaring, og posisjonerer seg som eksperten på situasjonen. Hun forteller at de tidligere har forsøkt å få stemor til å slutte å slå, men uten hell. Ved at Tina tar i bruk erfaringen sin som voldsutsatt, og formidler at de tidligere har forsøkt å få stemor til å slutte å slå, bidrar dette til å skape mening og sammenheng i Tinas fortelling. Hun snakker seg på nytt fram gjennom diskursen om barns rett til beskyttelse mot vold (Ulvik, 2007: 59). For å iverksette gode og riktige tiltak for barn i barneverntjenesten, er det viktig å gi barnet muligheter til å komme med sine refleksjoner, vurderinger og løsningsforslag (Gamst, 2010:282). Ved ikke å lytte til barnets

tanker, vurderinger og tidligere erfaringer, kan man risikere ikke å få viktig kunnskap om barnets situasjon, som i verste fall kan føre til at barnet utsettes for ytterligere skader (Tiller:1991 i Gamst: 2011, 25).

Barnevernarbeideren forsøker deretter å komme med sine løsningsforlag; hva hvis stemor endrer seg, kan hun bo der da? Her kan det se ut som partene har ulike definisjoner av situasjonen, i det den voksne fremmer en antakelse om at stemor kanskje kan endre seg. Her kommuniseres dette av den voksne på følgende måte: Hva hvis stemor endret seg, kan hun da bo der? Tina avfeier at stemor kommer til å forandre seg når hun forteller at det har de forsøkt før, men uten hell. Det ser da ut som den voksne legger sin forståelse av situasjonen til side. For å bruke Meads triadiske interaksjonssystem, persiperer hun en respons, og tolker denne, og i stedet for å opprettholde sin tro på at stemor kan endre seg, ser det ut til at hun lytter til barnet og forsetter å gjenta barnets utsagn på en spørrende måte, slik at Tina forteller utfyllende om sin tidligere erfaring (Levin og Trost: 2005, 104). Slik bidrar den voksne til å skape en delt definisjon av situasjonen.

Erfaringer viser at når barnet får anledning til å uttale seg, i henhold til barnekonvensjonens artikkel 12 og barns uttalerett i henhold til barnevernloven § 6-3, får dette konsekvenser for barneverntjenestens arbeid fordi barnet vet ofte selv best hvor skoen trykker, og hvilke løsninger som vil fungere for seg og for familien. Tinas utsagn om at de har prøvd å få stemor til å slutte å slå før, viser viktigheten av å invitere barnet til å foreslå løsninger. Ved å ivareta barns rett til å bli hørt, vil sannsynligheten økes for at barnets mening inngår som en del av vurderingsgrunnlaget for barneverntjenestens beslutning i barnevernsaken (Liden, 2004: 203).

6.2 Veivalgene i samtalen

Samtale med Saima, 8 år

Når jeg snakker om at moren min slår, så blir hun lei seg etterpå sier moren min at jeg...at jeg...at jeg ikke må si at mamma og pappa slår for de slår ikke...slår ikke alltid.(Mmm.) Fordi de slår ikke alltid mye.

Barns fortellinger om omsorgssvikt inneholder mye informasjon slik som utsnittet over viser, og kan virke overveldende på en barnevernsarbeider som skal ta imot og lytte til barnets historie. Dette er et barn som forteller at hun fortsatt lever i en omsorgssituasjon hvor hun utsettes for vold av begge foreldre. Hun forteller også at mor har sagt at hun ikke må fortelle

at hun blir slått. Saima forteller videre om morens reaksjoner etter at hun fortalte det til barnevernet.

Hvordan barnevernsarbeideren interagerer med seg selv og handler ut i fra hvordan hun oppfatter og tolker barnets utsagn, vil påvirke samtalen struktur og retning i tråd med Meads triadiske system (Levin og Trost, 2005: 103). Barnevernsarbeideren stilles overfor flere veivalg i forhold til hvilke temaer som skal utforskes nærmere. Å identifisere samtalen temaer, for så å velge hvilket av temaene, og i hvilken rekkefølge det skal utforskes, er et valg den voksne har. I denne samtalen velger den voksne å utforske hvordan det var for barnet å være pålagt taushet fra sine omsorgsgivere da hun kom til samtale. Det vites ikke om dette valget er et bevisst eller ubevisst veivalg fra den voksnes side.

(Hvordan var det for deg når mamma sa til deg at du ikke måtte si at dem slo?) Men moren min sa det. Men de slår ikke alltid. Da blir moren min kjempelei seg. Henne blir lei seg hele tida.(...). Fordi lillesøster sa at mor min slår og fikk blod. Men hun fikk ikke. Men moren min slår ikke så hodet får blod (Mmm). Moren min slår meg lenge lenge siden, men lillesøster gjorde det med vilje, henne sa unnskyld. Men moren min sier at du må ikke også si at moren min og faren min slår. Så lillesøster skulle ikke si sånn.

Saima inviteres til å fortelle om sin opplevelse når barnevernsarbeideren stiller henne et åpent utforskende spørsmål om hvordan det var ikke å få lov til å fortelle om volden. Jenta svarer ikke på spørsmålet, men forteller istedet at de ikke alltid slår og at mor blir kjempelei seg. I motsetning til Tina, er Saima et barn som ikke snakker seg fram gjennom en rettighetsdiskurs. Det kan se ut som hun har behov for å minimalisere den volden hun har blitt utsatt for, og hun gjentar flere ganger hvor lei seg mamma ble når hun fortalte til barnevernet at hun ble slått. Når et utsagn gjentas flere ganger, er dette et tegn på at det er et viktig tema for barnet. Det kan være ulike årsaker til at barnet ikke greier å formidle hvordan det var for henne å bli pålagt taushet. Mange barn som lever i belastende omsorgssituasjoner er vant til å sette egne behov til side og strever med å formidle om hvordan de selv opplever dette. Saima er opptatt av at lillesøster har fortalt noe hun ikke burde fordi mamma blir så lei seg. Barnet forteller utfyllende om at mor ble lei seg hele tida fordi de hadde fortalt til barnevernet at foreldrene slo, og at lillesøster ikke skulle ha fortalt det. Her kommer barnets ambivalens og lojalitet til uttrykk. Det er lillesøsters skyld at barnevernet fikk vite om at de ble slått. Den voksne bryter

ikke barnets tema, ved å bli normativ eller moraliserende, men fortsetter å spørre barnet hvordan det var å se at mamma var lei seg fordi barna hadde fortalt. Barnet forteller spontant: ”Jeg blir redd hvis moren min slår (...). Men moren min slår ikke, hun blir bare sint”. At barnet forteller at hun blir redd, utforskes ikke av den voksne her. Dette blir en overhøring av barnets tema, og representerer et brudd i barnets fortelling. Barnet trenger støtte og hjelp til å utdype fortellingen sin ved at den voksne følger opp disse utsagnene. ”Moren min slår ikke så mye. Fordi når du snakker så da slår hun ikke henne. Ikke pappa heller. (...). Fordi lillesøster og jeg ble redde når de kommer til å slå, men de...de gjør ikke.”

Den voksne følger barnet tett og lytter til det barnet forteller. Det kommer en lengre fri fortelling om hvilke strategier jenta benytter seg av for å gjøre mor glad. Da overrasker hun mor med å hjelpe henne å rydde, og når hun lærer blir mor glad. Jenta forteller også at når barnevernet snakker med mor, så slår hun ikke.

Barnevernsarbeideren følger opp et av barnets temaer som er at mor ble lei seg da de fortalte om volden. Det som forblir utforsket i samtalen er hvor mye vold disse barna utsettes for. Det vites ikke hvordan det oppleves for barnet at barnevernsarbeideren ikke følger opp temaet at hun fortsatt utsettes for vold. Det er imidlertid viktig i samtaler med barn som er utsatt for vold og overgrep å være sensitiv på det barnet forteller, identifisere temaene og lytte ut disse. Det er viktig for å gyldiggjøre barns opplevelser, og for å bidra til at hun får den hjelp hun har behov for (Leira 1990 i Sjøftestad, 2008: 40).

6.3 Barns stillhet

Målet med den neste samtalen er å fortelle Sara på 7 år at undersøkelsen skal avsluttes, og at barnevernsarbeideren ikke skal komme hjem til henne flere ganger. Barneverntjenesten har iverksatt undersøkelse på bakgrunn av bekymring for jentas omsorgssituasjon. Far er psykisk syk. Han har angst, er deprimert og har selvmordstanker. Barnet bor med begge foreldre.

(Vi har snakket masse med mammaen og pappaen din, og vi vet at det er mange som passer på deg sammen med mamma og pappa, og derfor har vi funnet ut at vi egentlig ikke trenger å komme hjem til deg flere ganger, hva synes du om det?) Barnet sier ingenting. (pause... Hadde du syntes det var ok om vi kom hjem til deg flere ganger?) Jaa.

Når barn blir stille og ikke sier noen ting er dette også et budskap (Løvlie Schibbye, 2002:). Empatisk lytting innebærer å lytte på flere nivåer, både det verbale, og det non-verbale metabudskapet. (Løvlie Schibbye, 2002: 354; Gamst og Langballe 2004: 98-99).

Barnevernsarbeideren viser at hun er emosjonelt tilgjengelig og fanger opp barnets non-verbale budskap når hun spør om hun vil at barnevernet skal komme hjem til dem flere ganger. Løvlie Schibbye (2002: 252) omtaler dette som affektiv inntoning og viktig for å skape en felles forståelse. Hun sammenligner denne måten å lytte på som å lytte til musikk, hvor vi går inn i opplevelsene mens kognitive prosesser settes i venteposisjon. Sara svarer da at hun gjerne vil at de skal komme hjem flere ganger. Barnevernsarbeideren inviterer barnet til å innta fortellerposisjonen og spør barnet hvordan hun skulle ønske det var hvis hun kunne bestemme. Det etableres et samarbeid mellom den voksne og barnet, relasjonen er symmetrisk, og det fører til at barnet kan fortelle om sin far på en slik måte at barnet får hjelp til å skape mening i sin livssituasjon.

(Hvis du kunne bestemme er det noe du skulle ønske var annerledes hjemme hos deg?) At pappa ikke var så sur. (At pappa ikke er så sur. Hvordan merker du at pappa er sur da?) På grunn av at pappa blir så sur, han gjør noe veldig skummelt med ansiktet sitt. (Å ja, hvordan da?) Han gjør sånn (viser med fjeset) hele tiden, når han blir sur og bare ser på meg når det ikke var min skyld. (...). (Når han er sur er det det at han ikke sier noe eller, eller sier han noe til deg?) Han sier noe, også er han veldig slem. (Kan du si hvordan slem han er?) Ja, han er veldig slem. Han begynner å slå og sparke og sånn. (Ja....hva er det han slår og sparker da?) Han sparker og slår meg. (Han sparker og slår deg) Ja. (Kan du vise litt hvordan han sparker og slår deg?) Han gjør sånn og sånn på meg. Barnet reiser seg opp fra stolen og viser. Sparker med ben og armer ut i luften. (på deg på kroppen din eller) ja, og da får jeg veldig vondt og da begynner jeg å gråte. (Ja det skjønner jeg. Hvor er det han treffer deg når han sparker og slår deg da?) I magen og her (Det høres ikke noe særlig bra ut, det har ikke pappa lov å gjøre selv om de er syke så har de ikke lov å gjøre det.)(...). (Hvordan skulle du ønske at det var hvis du kunne velge? Hvordan var alt hjemme?) At pappa var blitt bedre, å ikke så sur og sparket og slo og sånn.

På samme måte som i samtalen med Tina, posisjonerer barnevernsarbeideren seg innenfor diskursen om barns medvirkning ved å invitere Sara til å si noe om hvordan hun skulle ønske det var annerledes. Jenta posisjonerer seg som fortelleren og subjektet i samtalen og beskriver detaljert og ekspanderende hvordan pappa er når han er sur. Fordi den voksne ikke bryter barnets fortelling, men stiller åpne utforskende spørsmål, inviteres barnet til å fortelle med sine ord ut fra sitt perspektiv (Gamst og Langballe, 2004, Gamst 2011: 149). Den voksne viser at hun er mottakelig og emosjonelt tilgjengelig når hun lytter til barnets fortelling og

ikke bryter barnets tankeprosess, men hjelper henne til å formidle seg ved å utforske. Slik får barnet fortalt om hvordan hun har det hjemme med sin pappa.

Gyldiggjøring av barnets opplevelse er nødvendig for å kunne bearbeide traumatiske opplevelser (Leira, 1990 i Søftestad, 2008: 41). Som denne samtalen viser er det avgjørende at barnet gis fortellerposisjonen og at den voksne anerkjenner og gyldiggjør barnets opplevelse. Det relasjonsetiske perspektivet preger samtalen, fordi hun gir barnet anledning til å fortelle ut fra sitt perspektiv og gir hjelp til å skape mening og sammenheng. Sara forteller om at hun utsettes for massiv voldsbruk fra far. Den voksne bekrefter det barnet sier og anerkjenner barnets opplevelse når hun sier at slik har ikke pappa lov å gjøre, og setter dette inn i en kulturell kontekst at det er ikke lov å slå barn og taler innenfor diskursen om at barn skal beskyttes mot vold og overgrep. Jenta forteller at far slår og sparker og hvor på kroppen han gjør det. Anerkjennende kommunikasjon og empatisk lytting er relasjonsetisk kommunikasjon. Her overhøres ikke barnets tema, men Sara gis anledning til å fortelle om sin opplevelse av å ha en psykisk syk far ut fra sitt perspektiv. Denne samtalen viser også at det ut fra konsekvensetisk perspektiv er viktig å snakke med barn som lever i familier med psykisk syke foreldre eller hvor det utøves vold. Dersom den voksne hadde avsluttet undersøkelsen slik det var tenkt, uten å lytte til barnets nonverbale signaler, er sannsynligheten stor for at barnet fortsatt ville ha levd i denne utforutsigbare omsorgssituasjon og ikke fått gyldiggjort sine erfaringer og opplevelser gjennom samtalen med den voksne.

7.0. Når barnevernsarbeideren er normativ.

I dette kapitlet vil jeg undersøke hvordan diskursen om det biologiske prinsipp og familien som den beste oppvekstarena påvirker barnets narrative muligheter i samtalen med barnevernsarbeideren.

I FN's barnekonvensjon blir det slått fast at barn og familie hører sammen.

I barnekonvensjonens artikkel ni, står det at statene skal garantere at et barn som hovedregel ikke blir skilt fra sine foreldre mot deres vilje.¹⁷ Det biologiske prinsipp står sterkt i norsk barnerett og bygger på en grunnleggende forståelse av at barn primært skal vokse opp hos sine biologiske foreldre (Stiklestad, 2008:26). I Norge er sentrale forståelser av barn knyttet til familien og familien anses som barnets viktigste omsorgs- og sosialiseringsarena.

Ved utforming av tiltak etter barnevernloven ligger det biologiske prinsipp som et grunnsyn.

Det er et grunnleggende prinsipp i vårt samfunn at foreldre selv sørger for sine barn. Selv om det påvises svikt hos foreldre i deres forhold til barna – kanskje problemer av alvorlig karakter er utgangspunktet derfor at problemene bør søkes bedret ved hjelpetiltak¹⁸

7.1 Blod er tykkere enn vann

Samtale med Aisha, 8 år

(Jeg tenker at det kan jeg få til uten å ta deg bort fra mamma og pappa. For selv om mamma og pappa har slått deg så opplever jeg at de er veldig glade i deg og at dem gjør mye bra for deg. Syns du det stemmer eller er du uenig i det). Stemmer (...).

(Jeg pleier alltid å spørre barn om dem har hørt det for de som hørt det blir selvfølgelig veldig redd når barnevernet da skal snakke med dem, og derfor synes jeg det er viktig å si fra at vi ikke har tenkt til å ta deg fra mamma og pappa. Ikke ut fra det vi vet nå. Og vi har vært hjemme hos dere, og sett dere sammen og vi ser jo at du og mamma og pappa og lillebror er veldig glade i hverandre. Og det beste for deg og søsknene dine er jo å bo sammen med mamma og pappa.)

Barnevernsarbeideren taler innenfor en familiediskurs og familien som den beste oppvekstarena, hvor kjærligheten til egne barn står sterkest. Den kulturelle storyline i dette

¹⁷ BK art. 9

¹⁸ NOU 1985:18

tekstutdraget er at det beste for barnet er å bo hos sine foreldre, noe barnevernsarbeideren understreker når hun formidler at hun med sine egne øyne har sett hvor glade foreldrene er i henne. Skillet mellom omsorg og kjærlighet framheves ikke, og barnevernsarbeideren snakker fram kjærligheten som en helbredende kraft. Voldshandlingene barnet har vært utsatt for minimaliseres og bagatelliseres gjennom kjærlighetssnakket til barnevernsarbeideren. Den vanligste reaksjonen når man har gjort noe galt, er å gjøre voldshandlingen mindre omfattende og mindre alvorlig enn den faktisk er, gjennom bagatellisering og minimalisering (Isdal: 2000, 253). Dette er et barn som gjentatte ganger har formidlet at hun og bror har blitt utsatt for vold fra begge foreldre. Barnets fortelling om å være et voldsutsatt barn gyldiggjøres ikke av den voksne fordi den voksne bruker språket til å snakke ned volden og snakke opp kjærligheten. Hva er det mulig for barnet å fortelle i denne sammenhengen? Foucault setter ikke skille mellom hva som er språk og hva som er virkelighet. Språk er speil av virkeligheten og de skaper virkelighet (Schaaning: 1996, 67-68). Hvordan dette oppleves for barnet vites ikke, heller ikke hvordan dette kunne påvirke barnets selvforståelse.

Kulturelle storylines som familie og kjærlighet er diskursive. Et relevant spørsmål å stille er hvilken posisjon som gjøres tilgjengelig for barnet, og hvilke muligheter barnet har til å fortelle hva hun tenker om sin situasjon. Den voksne posisjonerer seg som en autoritet som formidler hva hun mener er det beste for barnet. Relasjonen mellom den voksne og barnet er i sin natur asymmetrisk. I kraft av rollen som forvalter av barnevernloven, begrenses barnets narrative muligheter og den asymmetriske maktbalansen forsterkes. Barnet inviteres ikke inn i fortellerposisjonen, og barneperspektivet uteblir. Barnevernsarbeiderens definisjonsmakt tydeliggjøres når hun gjennom snakket stadfester at det beste for Aisha er å bo med sine foreldre.

Barnevernsarbeideren utforsker ikke hva barnet tenker om sin omsorgssituasjon. Hun påtvinger henne sin vurdering som er at det beste for Aisha er å bo hos sine foreldre. Løgstrups relasjonsetikk er fraværende, og barnet gjøres til objekt i samhandlingen. Hvordan barnet selv opplever dette ut fra sitt eget perspektiv, vites ikke. Det kan være mange årsaker til at barneperspektivet i denne sekvensen er fraværende. Det ville føre for langt å gi uttømmende forklaringer på dette. Er det redsel for å påføre barnet ytterligere belastninger, eller er det vår egen motstand som stopper barnets fortelling fordi vi ikke tåler å ta innover oss det aller vanskeligste? (Langballe, Gamst og Jacobsen, 2010: s. 82). Når voksne som arbeider med barn om er utsatt for vold, overgrep og grov omsorgssvikt har behov for å beskytte seg selv, stenges gjerne barnets smerte ute. Kari Killen (1994: 68) har identifisert noen

mekanismer som inntreffer og som hindrer den voksne i å ta barneperspektivet.

Overidentifisering med foreldre og bagatellisering av barnets opplevelse som usynliggjøring eller bortforklaring fordi det er for smertefullt å ta det inn over seg, er to av disse mekanismene som anvendes i møte med barn som utsettes for omsorgssvikt. Når den voksne ikke bestreber seg på å innta et barneperspektiv i samtalen, kan dette i sin ytterste konsekvens føre til at barnet ikke får den hjelpen og beskyttelsen som det har behov for. Øvreeide mener man må vite hvilke konsekvenser en slik samtale kan få for barnets relasjoner til sine omsorgspersoner og må ha spesiell oppmerksomhet rettet mot utilsiktede konsekvenser for barnet? Vil samtalen påføre barnet ytterligere belastninger og forverre barnets situasjon? (Øvreeide: 1995, 136-137). Dette er viktige spørsmål å reflektere over når man samtaler med barn i utsatte livssituasjoner. Når den voksne på forhånd har definert hva som er til det beste for barnet, og barnet ikke inviteres inn i en subjektposisjon, blir målet med samtalen utklart og hensikten i å involvere barnet utydelig.

Det kan se ut som barnevernsarbeideren har en forforståelse eller en antakelse om at barnet kan være engstelig for at barnevernet skal ta henne fra foreldrene uten at dette tidligere er kommunisert av barnet i samtalen. Dersom det skulle være slik at barnet er engstelig for å bli tatt fra sine foreldre, kan det tenkes at barnet ved dette løftet om ikke å bli tatt fra foreldrene, ikke har noe å frykte og derfor kan fortelle om hvordan hun blir slått av sine foreldre. Det kan også være et forsøk fra barnevernsarbeideren på å ta den andres perspektiv som forsøk på å sette seg inn i barnets situasjon. Barnevernsarbeideren snakker om barneverntjenesten som en instans som tar barn fra foreldre, i motsetning til en instans som gir barn trygge oppvekstvilkår. At barnevernet tar barn fra foreldre er en forestilling som lever i beste velgående i samfunnet. Når barnevernsarbeideren bruker samme begrepsapparat, bidrar dette til å underbygge det mange barn og foreldre er redd for, nemlig at barnevernet tar barna fra foreldrene. I snakket om kjærligheten til sine barn anerkjennes barnets foreldre, og at de trenger hjelp slik at de kan bli bedre omsorgspersoner, og barnets tanker om sin omsorgssituasjon utforskes ikke.

7.2 Å forhandle om barnets beste

Den neste samtalen utspiller seg mellom Leo på 11 år og hans saksbehandler. Leo har tidligere hatt delt bosted mellom foreldrene. Han ønsker ikke lenger kontakt med sin far og bor nå full tid hos sin mor.

Samtale med Leo, 11 år

(Det er ikke bra for deg som er 11 år og har kranglet sånn med pappa at du ikke orker å treffe han. Da tenker jeg: Hva handler den krangelen om tenker jeg da. Kan vi hjelpe til på et eller annet plan?) Nei asså. Det var jo egentlig fordi jeg og pappa begynte å krangle fordi jeg syntes at pappa var veldig slem og frekk mot mamma, og så begynte jeg å blande meg litt inn. Pappa ble sur på meg fordi jeg trøstet henne og var litt mer på hennes side. Fordi hun var veldig lei seg. Også var det også at han fikk seg kjæreste veldig fort og det ville ikke jeg liksom. Altså, jeg bestemmer ikke jeg men. (...) *(Pappa er fryktelig lei seg for at han ikke får treffe deg, hva tenker du framover? Som jeg forsto det så hadde dere egentlig helt greit når det var sånn 50/50 fram til februar?)* *Mmm (Kunne du tenke deg å treffe pappaen din, er det et indre ønske hos deg å ha pappaen din?)* *Nei, ikke egentlig dessverre. (...).* *(Vi tenker jo at det er veldig viktig dette med pappa, når man har en pappa.) (...).* *(Du har jo to flotte foreldre som er glad i deg)*

Barnevernsarbeideren taler innenfor diskursen at det beste for barn er å ha kontakt med begge foreldre, og posisjonerer seg som en voksen som har autoritet og som vet at det er best for barnet å ha kontakt med begge foreldre. Første halvdel av samtalen preges av å være et overtalellesprosjekt hvor målet er å få gutten til å gjenopprette kontakten med sin far. Skjervheim omtaler overtalelse som et forsøk på å få kontroll over den andre i en to - leddet relasjon, i et subjekt - objekt forhold (Martinsen, 2005: 55). Barnevernsarbeideren anerkjenner ikke på dette tidspunkt i samtalen guttens opplevelse, og den voksne vurderer og definerer hva som er til det beste for barnet uten å invitere barnet inn i en forteller posisjon. Den voksnes maktposisjon dominerer og brukes for å overtale gutten til å skjønne sitt eget beste.

Det oppstår en forhandling mellom partene om hva som er til beste for Leo. Gutten posisjonerer seg som subjekt i fortellingen. Han framstiller seg som en som har ordnet opp, en handlingens agent i et narrativt perspektiv. Han forhandler fram sin sosiale identitet og framstiller seg selv i fortellingen som en ansvarlig og kompetent person som måtte ta ansvar for mor selv om det innebar at han må tåle belastningen av at far ble sur på han (Jarvinen & Mik-Meyer: 2005, 30).

Barnevernsarbeideren legger her sterke føringer og press på hva barnet bør svare når hun formidler fars fortvilelse over ikke å ha kontakt med sønnen sin. Hvordan påvirker en slik

uttalelse guttens opplevelse av sin situasjon og hans narrative muligheter? Barn er i utgangspunktet sårbare for påvirkning av voksnes autoritet og definisjonsmakt, og en slik uttalelse kan skape skyldfølelse og dårlig samvittighet hos gutten. Når man samtaler med barn som befinner seg i en konflikt mellom foreldre, er det klare politiske føringer og barnevernfaglige begrunnelser for at samtalen med barnet ikke skal bidra til å forsterke barnets lojalitetskonflikt¹⁹. Her ser vi at barnet blir hardt prøvet på sin selvfremsstilling, men til tross for massivt press fra den voksne, opprettholder han sitt standpunkt om ikke å treffe sin far. Gjennom hele samtalen snakker han seg fram som et ansvarlig og kompetent barn som har gjort det eneste rette mens han kjemper for sin verdighet i samtalen med den voksne.

7.2.1 Når samtalen tar en ny vending, barn som forteller på tross av.

(Jeg er bekymret for deg, Jeg ser at du ikke har det noe bra) Det er bare det når jeg begynner å tenke på det, så.. det er derfor jeg blir lei meg. (det er jo klart det, det er jo også naturlig. Jeg synes det er bra at du klarer å uttrykke deg på den måten, at du får det ut.)

Når jeg kranglet med pappa..han har for eksempel bannet til meg ..vi har jo kranglet veldig mye,,(så det er hovedsaken til at du ikke orker å treffe pappa?)Det er en ting til.. jeg sier det bare rett ut.. han har slått meg!

Å lytte til barns fortelling er mer enn å høre ordene, det er å lytte bak ordene. Det er å sette sine egne behov, følelser og tanker til side for å kunne gi den andre plass (Løvlie Scibbye 2002: 250-251). Når den voksne et stykke ut i samtalen speiler barnets uttrykk og slipper barnet til med sine tanker og følelser, skjer det et vendepunkt i samtalen (Bruner 1990). Samtalen endrer seg fra et overtalelsesprosjekt til å bli en samtale mellom to subjekter. Når barnevernsarbeideren eksplisitt bekrefter det hun ser ved at hun sier at hun ser at gutten ikke har det noe bra, blir dette en døråpner inn til barnets opplevelsesverden. Den voksne legger til side sin agenda, og lytter til det barnet forteller. Å lytte aktivt åpner opp for at barnet kan fortelle, det innebærer å sette sitt eget tema i venteposisjon. Det motsatte skjer hvis den voksne definerer barnets opplevelse, og flytter barnets opplevelse inn i eget fokus og perspektiv slik som i første del av denne samtalen. Når den voksne er for opptatt av sin egen agenda, og glemmer å lytte til barnets budskap kan man risikere å bli dømmende og

¹⁹ Ot.prp. nr. 45 (2002-2003)

devaluerende. Det er derfor viktig å være åpen og emosjonelt tilgjengelig, og å være forbredt seg på det uventede og overraskende. Først da kommer resten av fortellingen ”han har slått meg”.

En mulig tolkning av det som skjer, er at han ved å fortelle at far har slått han, snakker innenfor diskursen at det ikke er lov å slå barn. Er dette guttens eneste mulighet til å bli trodd slik at den voksne kan legge sin agenda til side å la han få lov til å slippe å møte pappa nå? Historien forteller ikke hva som er årsaken til dette, men det er to forskjellige måter å forstå barnets utsagn på. Uavhengig av hva som har skjedd, er barnets budskap det samme. Han vil ikke under noen omstendigheter treffe sin far, og det er dette som er den voksnes oppgave å fange opp.

7.2.2 Når barnet er redd for konsekvensene

En annen årsaksforklaring til at dette ikke har blitt fortalt tidligere, er at barnet har vært redd for at noe skulle skje med pappa dersom han fortalte. Dette framkommer når gutten sier

Jeg hadde ikke tenkt å si dette jeg vil bare spørre hva skjer med han da? Dere skal vel snakke med han om dette ikke sant? (Det må vi nesten gjøre altså. Er det greit for deg? At vi gjør det? For det skal jo ikke være sånn at voksne skal slå barn) Jeg vil bare ikke at noe skal skje med han. (...).

Jeg må jo til slutt fortelle sannheten..jeg kan jo ikke bare gå ..rundt å bære det på meg..

Mange barn som utsettes for omsorgssvikt er redde for konsekvenser hvis de forteller hva de har opplevd. Leos frykt for hva som kunne skje med faren hans hvis han forteller, bekrefter Jensens og Søftestads tidligere forskning. Dette er mange barns dilemma i møte med hjelpeapparatet. Hva som vil skje med omsorgspersonene eller med dem selv hvis de forteller? Som barnevernsarbeider er det viktig å være forberedt på at mange barn ikke kan, eller vil fortelle om vanskelige erfaringer.

8.0 De brutte fortellingene

I dette kapitlet ser jeg nærmere på samtalerne hvor barnet og den voksne ikke lykkes å etablere en felles forståelse av samtalsituasjonen. Jeg vil undersøke hva som er barnets budskap i disse fortellingene, og hvordan det forhandles om agendaen for samtalen. Spørsmål jeg stiller til teksten er hva som er den voksnes mandat, og hvilke posisjoner som gjøres tilgjengelige i samtalen. I dette kapitlet er det flere eksempler på barn som i samtale med barnevernsarbeideren unnlater å svare på spørsmål, og som benekter at hendelser har funnet sted. Det er barn som konsekvent sier at de ikke husker at de har vært vitne til belastende hendelser som barneverntjenesten har fått informasjon om, og barn som gjentatte ganger unnviker tema som den voksne introduserer. Felles for samtalerne er at barnevernsarbeideren har definert mål for samtalen hvor hensikten med samtalen er å undersøke barnets omsorgssituasjon med utgangspunkt i konkrete bekymringsmeldinger som barneverntjenesten har mottatt. Bekymringsmeldingene omhandler blant annet alkoholmisbruk fra barnas foreldre og barn som har vært vitne til vold mellom foreldre.

8.1. Når barnet og den voksne har motstridende agendaer

Samtale med Nina, 8 år

(Barneverntjenesten mottok melding fra politiet fordi det hadde vært bråk hjemme hos dere fordi pappa hadde kommet hjem full og så hadde mamma og pappa kranglet. Hun hadde ringt politiet og var bekymra fordi pappa var sint og full. Han hadde drukket alkohol husker du noe av det) Moren min gjør ikke det. (Mammaen din drikker ikke .(Nei. Drikker pappaen din)Nei.(Har du aldri sett pappaen din full?) Nei.

Barnevernsarbeideren innfører temaet for samtalen ved at hun forteller om hendelsen som forårsaket at politiet kom hjem til dem, og som en følge av det ble barneverntjenesten kontaktet. Slik skaper den voksne en tematisk forbindelse, og barnet settes på sporet av hva samtalen skal handle om. Barnevernsarbeideren synliggjør det tabubelagte ved å sette ord på det tabuiserte, volden og rusmisbruket som foregår innenfor hjemmets fire vegger. Med tabu menes her et kulturelt og sosialt forbud mot å synliggjøre eller snakke om et fenomen. (Leira 1990). Her ligger det muligheter for en gyldiggjøring av jentas situasjon fordi tabuet er kjent.

Når hun videre spør Nina om hun husker noe av hendelsen hvor pappa var sint og full, responderer jenta med at mamma ikke drikker. Budskapet i jentas historie er at mamma ikke

drikker, og at hun aldri har sett pappa full. Barnevernsarbeideren er av en annen oppfatning, fordi barneverntjenesten har mottatt flere bekymringsmeldinger fra politiet som omhandler at jentas far har kommet beruset hjem og utøvd vold mot jentas mor. Den voksnes forståelse av hva jenta har opplevd, samsvarer ikke med jentas fortelling. Interaksjonen mellom den voksne og barnet preges av at de har motstridende definisjoner av situasjonen. Når barnet sier at mamma ikke drikker, spør den voksne i stedet om pappa drikker. Nina benekter at pappa drikker og at hun noen gang har sett han full. Jenta unnlater også her å svare på spørsmålet om hun husker noe fra hendelsen da pappa kom full hjem, men hun svarer spontant at moren hennes ikke drikker. Hvorfor er det viktig for Nina å formidle at mamma ikke drikker? Når barnet spontant forteller at moren ikke drikker, kan det på den ene siden tolkes som at det er viktig for barnet å understreke at moren hennes i hvert fall ikke drikker. At Nina ikke bare velger å svare at hun ikke husker noe, men bringer inn at mor ikke drikker, kan også tolkes som en bekreftelse på at far drikker. Greene og Hogan omtaler dette fenomenet som "Languages of the unsayable". Every sentence we speak is continually surrounded by, and lies between, what is not said, and may in fact, unsayable" .(Greene& Hogan 2005: 164).) Det som ikke lar seg fortelle. Hva som forblir usagt gir et mer nyansert bilde av hva som faktisk fortelles (min oversettelse). Hvordan den voksne oppfatter barnets utsagn og tolker dette, er avgjørende for hvordan den voksne responderer. For å få tilgang til barns opplevelsesverden, kan det være viktig å prøve å gå bak barnets utsagn og ha en undrende innstilling sammen med barnet. Teksten gir ikke svar på om Ninas fortelling om mamma som ikke drikker er en måte for henne å unngå å fortelle sannheten om pappa. Barnevernsarbeideren gjentar barnets utsagn om at mamma ikke drikker, men det utforskes ikke nærmere. Barnevernarbeiderens agenda er å utforske fakta i saken basert på bekymringsmeldingen fra politiet, og hun flytter raskt fokus tilbake til pappas alkoholmisbruk. Fordi den voksne flytter fokus tilbake til pappa, kan det for barnet oppleves som en overhøring, og informasjonen om at mor ikke drikker lyttes ikke ut.

Når den voksne spør Nina om pappa drikker eller om jenta aldri har sett pappa full, svarer som nevnt jenta benektende. Barnevernsarbeideren vet ut fra flere tidligere bekymringsmeldinger at dette har skjedd flere ganger, og man kan undre seg over hvorfor dette spørsmålet stilles til barnet i det hele tatt. Barnet trengs neppe som et sannhetsvitne på den faktiske hendelsen. Et sentralt spørsmål her blir da, hva er den voksnes hensikt og agenda med samtalen? Er det å gi jenta en mulighet til å snakke om sine tanker og opplevelser av pappa som drikker og volden hun har vært vitne til, eller er det å sjekke ut om innholdet i

bekymringsmeldingen stemmer? Resten av samtalen forløper på samme måten. Jenta opprettholder gjennom samtalen at hun aldri har sett pappa full, og at hun aldri har sett foreldrene krangle.

(Har du sett mamma og pappa krangle noe?) Nei de krangler aldri. (Aldri? Det som politiet skrev vet du, der de stod at barna hadde vært våkne.) Hva da mener du? (Når politiet kom, så var barna våkne når de var der) Jeg husker ikke.

Forskning viser at det er vanskelig for barn å fortelle om traumatiske hendelser og de trenger hjelp til å bli støttet og til å motiveres til å fortelle om de vanskelige opplevelsene (Gamst: 2011, 25). Barnet blir i denne samtalen ikke invitert til å fortelle hvordan hun opplever sin situasjon. Det blir med andre ord vanskelig, om ikke umulig, for denne jenta å formidle seg når hun ikke blir gitt en posisjon som subjekt og invitert av den voksne til å fortelle hvordan hun opplever sin situasjon. Det er ikke etablert en likeverdig relasjon mellom partene i samtalen og relasjonen blir asymmetrisk. Den voksne overhører barnets budskap og krever svar på sine spørsmål, slik gjøres barnet til et objekt i samtalen. Det stilles mye ledende og lukkede spørsmål i samtalen og barnet gis ikke mulighet til å utdype svarene med egne ord. Når temaene ikke lyttes ut etableres det ingen dialog mellom partene, og barnevernsarbeiderens språkmakt brukes i dette tilfellet til å begrense barnets fortelling.

Evnen til å metakommunisere er helt essensiell for å kunne lykkes i kommunikasjon med barn, Dette er viktig fordi barn da kan forstå hva som skjer i samtalen (ibid: 165). Å metakommunisere det som skjer underveis i samtalen, er viktig for å gi barna en anledning til å si noe om dette. Å formidle til barnet det den voksne ser og hører ved å sette ord på det barnet selv forteller, nemlig at hun ikke husker eller vet hva som har skjedd. Da gjøres barnet til subjekt, og den voksne viser at hun har fått med seg det barnet har fortalt.

Hvilke muligheter gis jenta i denne samtalen til å fortelle om sin virkelighet? Det kan være mange årsaker til at barnet ikke har anledning til å fortelle om de faktiske forhold. Et viktig spørsmål å stille seg i møte med jenta er hvilke muligheter har hun til å fortelle noe som helst? Hva tenker Nina kan skje dersom hun forteller at pappa har vært full og slått mamma? En årsak til at barnet benekter hendelsen kan være at hun er ikke gjort kjent med hva som kan skje dersom hun dersom hun bekrefter innholdet i bekymringsmeldingen. Dette kan være et barn som er redd for konsekvenser for henne og resten av familien dersom hun forteller hva som har foregått. Barn som lever i familier med rusmisbruk lever i konstant frykt for å miste

foreldrene. I dette tilfellet kan jenta være grunnleggende redd for å miste pappa eller at han blir satt i fengsel dersom hun forteller at han har slått mamma.

8.2 Når barnevernet etterforsker

På bakgrunn av gjentatte bekymringsmeldinger om fars alkohol og voldsproblematikk, er barneverntjenesten bekymret for barnets omsorgssituasjon. Som et ledd i undersøkelsen skal barneverntjenesten samtale med barnet om barnets omsorgssituasjon. Samtalens hensikt er å snakke med gutten på 11 år om en konkret hendelse hvor far har vært overstadig beruset og skal ha slått ned et pizzabud fordi han ikke ville betale for pizzaleveringen. Barna har angivelig forsøkt å ordne opp for far ved å sørge for betale pizzabudet.

Samtale med Alexander, 11 år

(Så var det den meldingen her og det skjedde en lørdag natt? Sånn jeg forstår det.) Uhm.

(Kan du huske det?) Jeg var på besøk hos storesøster, jeg og broren min jeg så.. tror jeg..ja

(For det som står her er at pappa hadde vært veldig truende mot pizzabudet, og at han ikke ville betale også hadde det kommet ut noen barn og betalt pizzabudet.) Det var ikke oss i hvert fall for vi var på overnatting hos storesøster. (Det står her at det hadde kommet ut barn med 500 kr for å betale pizzabudet.) Det var iallefall ikke oss, vi var ikke hjemme. (Åja.. men hvem barn tenker du at det var da?) Vet ikke jeg.

Barnets budskap til barnevernsarbeideren er at han ikke har vært hjemme på det angivelige tidspunktet hendelsen skulle ha funnet sted. Dette gjentar barnet flere ganger som svar på barnevernarbeiderens repeterende spørsmål. Repeterende spørsmål kan virke pressende på barnet når den voksne gjentatte ganger stiller samme spørsmål ut fra en bestemt antakelse (Gamst 2011: 164). Når den voksne ikke lytter til at barnet ikke var hjemme på dette tidspunktet, men opprettholder sin egen agenda som er å finne ut hva som skjedde denne dagen, overhøres barnets tema og barnets informasjon gjøres ikke gyldig. I likhet med samtalen med Nina preges samhandlingen av to motstridende agendaer. Samtalen utvikler seg til å bli en forhandling om hvem som eier sannheten. Den voksne søker bekreftelse på at hennes definisjon av situasjonen er den riktige, og barnet forsøker å overbevise den voksne at han ikke var til stede og at han ikke var hjemme på det aktuelle tidspunktet.

Barnevernsarbeideren utforsker ikke guttens budskap om hvordan han har hatt det på overnattingsbesøk hos sin eldre søster, og utforsker heller ikke hvorvidt barnet ikke har mulighet til å fortelle noe annet. Det er ingen dialog mellom to likeverdige parter og det foregår en utspørring med repeterende spørsmål fra den voksnes side. Fordi dette er en

nedskrevet tekst, vet vi ikke noe om hvilket tonefall og stemmeleie som benyttes etter hvert som denne maktkampen utvikler seg. Relasjonen er asymmetrisk og preges av å være et forhør av barnet uten dialog og samarbeid.

Viktige spørsmål å stille er hva er det barnet forteller ved å fortelle at han ikke var der? Er det en fortelling om at han ikke under noen omstendigheter kan fortelle at han var tilstede denne dagen av frykt for hvilke konsekvenser dette kan få for resten av familien? Eller er det en verdighetsstrategi han tar i bruk for ikke å miste ansikt da dette er et skambelagt og tabubelagt tema? Eller kan det rett og slett være slik at gutten ikke var hjemme på det angivelige tidspunktet? Svaret gis ikke i teksten, og det blir bare hypoteser som ikke utforskes i samtalen. Det er sannsynligvis heller ikke viktig for barnevernsaken hvorvidt gutten var tilstede eller ikke. Barnets repeterende utsagn forsterker budskapet om at han ikke var tilstede denne dagen (Corsaro og Rizzo, 1987:107). Dette budskapet er også en ledetråd og viktig informasjon til barnevernarbeideren som det kan være verdt å utforske nærmere (Gamst: 2011, 261). Den voksnes definisjon av situasjonen legger føringer for samtalen og påvirker meningsskapingen ved at den voksne gjentatte ganger sier at hun tviler på at barnet ikke var tilstede når hendelse fant sted, og at er bekymret for gutten og lurte på om han fått pålegg hjemmefra om ikke å si noe. ”Er det sånn at du ikke får lov til å si noe”? Barnet svarer ikke benektende på dette, men opprettholder at han var på overnattingsbesøk hos storesøster.

8.2.1 Å strebe etter verdighet-

Ut fra et interaksjonistisk perspektiv er det også viktig i samtalen med Aleksander å vite noe hva slags omsorgssituasjon gutten har, og hvilke muligheter gutten har til å fortelle og bekrefte innholdet i bekymringsmeldingen. Dette er et barn som ut fra det barneverntjenestens har kjennskap til har to foreldre som drikker, hvor han bor sammen med den ene forelderen. Gutten gis få muligheter i samtalen til å fortelle om det han er opptatt av, nemlig at han ikke var tilstede og at det er mor som er problemet og ikke er far.

(Men det med foreldre som drikker er ikke så greit) Den eneste som drikker i familien det er mamma.(men de gangene pappa tar seg en fest da.?) Det er aldri....(Så da kan vi tenke litt på det til da hva vi skal finne på for at forholdene hjemme og rundt dere barna skal bli best mulig)Bare få mamma til å slutte å drikke, eller slutte å ringe oss når hun er full.(Mmm) I alle fall i ukedagene.(Og alt er greit hjemme hos pappa?) Ja vi får alt vi vil(...)(Jobber pappa mye for tiden eller?)mmm, han har akkurat byttet jobb(...)..hvis han skal jobbe sent så sier han fra til kjæresten sin så da kommer hun.

Den kulturelle storyline som gjøres gjeldende i guttens fortelling er historien om den hardt arbeidende far som sørger for sine barn. Det er mor som skaper uro i livet hans. Ved å snakke fram far som sørger for han og søsknene og som gir de alt de vil ha på tross av vanskelige kår, bidrar dette til at gutten kan opprettholde en viss verdighet i fortellingen sin. Dette kan ses på som et forsøk på å gjenopprette stabilitet fordi guttens fremstilling og presentasjon av seg selv har blitt hardt prøvet i samtalen. Barnet tvinges til å finne legitimerende forklaringer på det som har hendt (Scott og Lyman 1968 i Jarvinen, 2005: 31). Her kan man tenke seg at barnet har behov for en rekonstruksjon av den gode far, og sannheten for gutten er at far ikke drikker, det er mor som er problemet. Han snakker fram far som den gode far. Begrepet ”narrative truth” (Bruner 2002 i Ulvik, 2007: 144) kan anvendes som hjelp til å fortolke barnets fortellinger. I hans verden er det mor som er problemet, far sørger for gutten sin, han jobber og han har en kjæreste som passer på barna når han selv er på jobb. Dette er sannheten for gutten. Den voksne manglende sensitivitet i denne kommunikasjonen bidrar til at guttens tema overhøres gang på gang. Spørsmålet er her hvorvidt dette er viktig for videre tiltak i saken, eller om den voksne kunne forstått guttens budskap dit hen at han ikke var der, som også er et viktig budskap.

8.3 Når barn er pålagt taushet

Bakgrunnen for den neste samtalen er ei jente på 4 år som lever i konflikt mellom to foreldre. Hun har vært vitne til at far har utøvd fysisk og psykisk vold mot mor. Det framgår av samtalen at det har vært viktig for jentas mor å gi barnet en anledning til å snakke om sine opplevelser. Jentas mor vil at barnevernet skal hjelpe jenta til å sette ord på å bearbeide opplevelser hun har, knyttet til konflikten hun lever i. Bella på 4 år gir innledningsvis uttrykk for at hun heller vil leke og tegne enn å snakke med barnevernkonulenten.

Samtale med Bella, 4 år

(I dag har jeg lyst til å høre mer om hvordan du har det. Jeg har lyst til å høre.. for mamma har fortalt meg at det var ikke alltid) jeg har fått flis.(Ja, mamma har fortalt meg at det ikke alltid har vært like greit for deg Mamma har fortalt hvordan det var når..).Jeg tegner på den. (Mamma har fortalt)Nå tegna jeg på bordet.(...)(Det går bra. Det kan jeg ordne etterpå) Du kan bare vaske. (Jeg kan bare vaske. Men mamma har fortalt meg at når du og mamma og pappa bodde sammen så var det ikke alltid like greit. Men nå bor ikke du og mamma og pappa sammen. Hvem er det du bor sammen med nå?)

I denne dialogsekvensen forsøker barnevernsarbeideren gjentatte ganger å skape en felles forståelse av situasjonen ved å fortelle barnet hva hun ønsker å snakke med henne om. Til tross for iherdige forsøk på å introdusere temaet for samtalen, avbryter Bella henne hver gang ved å fokusere på ting hun er opptatt av, som at hun har flis i fingeren, eller tegningen hun holder på med. Slik jeg leser samtalen gjør Bella utallige forsøk på å unngå tema for samtalen, og hun gir på forskjellige måter uttrykk for at hun ikke ønsker å snakke om dette temaet. Når barn unngår temaer eller går ut av temaer er dette ofte et tegn på at det kan være emosjonelt vanskelige temaer å snakke om, og det er viktig at barnet gis pauser ved å snakke om nøytrale temaer (Øvreeide 1995: 145). At jenta unngår tema kan også være uttrykk for at hun ikke forstår hensikten med samtalen. Det vites ikke om Bella er forberedt på tema for samtalen før hun kommer og om dette er forsøk fra jentas side på å søke kontraktmessig kongruens (Hundeide, 2003: 43). Det kan se ut som barnet forsøker å posisjonere seg i samtalen ved å flytte fokuset over til andre tema, men lykkes ikke i å posisjonere seg som subjektet fordi den voksne holder fast i sin agenda og mål for samtalen, og overhører dermed barnets innspill. Slik framstår denne samtalen som en samtale med to motstridende agendaer og en forhandling om hva som skal være innholdet i samtalen. Hun lykkes imidlertid ikke med å skape en felles forståelse av situasjonen fordi både barnet og den voksne opprettholder hver sine agendaer. Den voksne kunne alternativt valgt å lytte til det barnet fortalte, ”å har du fått flis, få se! Hvordan kjennes det nå”? Slik ville barnet blitt tilbudt en fortellerposisjon og den voksne hadde ved en slik invitasjon vist at hun lyttet til barnet og var opptatt av hvordan det opplevdes for jenta å ha fått en flis i fingeren. Da hadde relasjonen blitt mer symmetrisk og bidratt til en subjekt-subjekt relasjon. Barnets tema, eller motstand mot å snakke om hvordan det har vært å være vitne til at far har utøvd fysisk og psykisk vold mot mor kommuniseres ikke. Å metakommunisere denne motstanden ved å sette ord på det du hører, er et forsøk på å få en felles forståelse. (Gamst: 2011, 165)

Litt senere i samtalen legger barnevernsarbeideren sin agenda til side, og inviterer i stedet barnet til å leke. Da skjer det et vendepunkt i samtalen, og det etableres en kontakt mellom dem. Barnet posisjonerer seg raskt som subjektet i leken, hun får lov til å velge hvilke familiemedlemmer (legofigurer) som skal være med på bussturen og hun får bestemme lekens innhold. Det skjer et rollebytte, barnet blir subjektet og dialogen oppstår gjennom leken. De kommuniserer som to likeverdige parter. (”Kan pappa også bli med sammen med mamma eller). Nei. Det går ikke . (Hvorfor ikke det da?) Det blir for mange”). Her viser den voksne at

hun lytter til barnets signaler og tar barnet på alvor ved å delta på barnets premisser, og barnet gis anledning til å posisjonere seg som subjekt i leken.

8.3.1 Når motstanden italesettes.

Gjennom samtalen har barnet på forskjellige måter gitt uttrykk for at hun ikke vil snakke om sine opplevelser knyttet til konflikten mellom foreldrene. Hun går ut av temaet ved å flytte fokus over på andre ting hun er opptatt av, og hun har også flere ganger i løpet av samtalen gitt eksplisitt uttrykk for at hun ikke vil snakke med barnevernsarbeideren eller med noen.

Bellas mor er til stede i samtalen og hennes stemme er markert med M i dialogutsnittet som vist under.

B: Men pappa har sagt at jeg ikke skal si noe

M: hva sa du?

B: Jeg sier det ikke

V: Pappa har sagt at du ikke skal snakke med noen, er det det?

B: Barnet nikker

V: Ja men vet du hva? Da skal vi ikke gjøre det. Da kan du hvis du vil leke litt grann før du går hjem

B: Jeg vil gå nå. Nei nå!

Hennes gjennomgående budskap er at hun ikke vil snakke med noen fordi hun ikke har lov. Baktins begrep ”multivoicedness” er relevant i denne sammenhengen (Hundeide: 2003, 56). Med dette mener han at vi har alle våre indre dialoger med personer som styrer vår ytre dialog. Slike indre samtaler foregår kontinuerlig og er referansepersoner eller andre som påvirker vår fortelling. I Bellas situasjon er hun pålagt av sin far til ikke å fortelle noe av det hun har opplevd, og far representerer en av barnets indre stemmer i dialogen med barnevernsarbeideren. Barnets indre stemme kommer først til uttrykk når Bellas mor mot slutten av samtalen sier til Bella at pappa ikke blir sint hvis hun forteller. Da svarer jenta at pappa har sagt at hun ikke får lov til å fortelle. Barnet har motstridende indre stemmer som har innflytelse for meningsskapingen i barnets fortelling. Bellas mor som gjerne vil at jenta skal snakke om det hun har opplevd, og far som har sagt at hun ikke skal si noe som helst, og til sist barnevernsarbeideren som skal snakke med jenta om dette. Stemmene er i konflikt og det blir en uløselig situasjon for jenta.

Fordi den voksne er opptatt av å gjennomføre denne samtalen å snakke med henne om det vanskelige, overhøres barnets ulike uttrykk for motstand og barnets indre stemmer. Når det mot slutten av samtalen gjøres kjent at jenta er pålagt taushet, skjer det et vendepunkt i samtalen (Bruner 1990), og samtalen avsluttes i tråd med jentas ønske.

Her kunne man alternativt ha stilt barnet et åpent spørsmål om hva vil skje dersom du forteller om hvordan det har vært for deg. Viktige spørsmål å stille seg i forberedelsen av en samtale er i følge DCM å spørre seg selv hvilken risiko dette barnet løper ved å fortelle? I hvilken grad kan barnet være truet og hva slags konsekvenser kan det få for barnet å fortelle? (Gamst, 2011: 183). For å kunne foreta en nødvendig beskyttelse av barn etter en barnesamtale er det viktig å stille disse spørsmålene i forberedelsen av samtalen. Å metakommunisere barns motstand og speile barns uttrykk kunne også her vært en mulig døråpner inn til jenta. Ved at den voksne hadde lagt sin agenda til side, og respondert på barnets uttrykk og utforsket dette nærmere kunne, hadde jenta mulighet for å posisjonere seg som subjekt og forteller i samtalen. Når den voksne opprettholder sin agenda og sine premisser for samtalen til tross for massiv motstand fra barnet, blir det ikke et subjekt-subjekt forhold, men barnet gjøres til objekt i samhandlingen. Løgstrup skriver i en av sine tekster om menneskets urørlighetssone (Martinsen, 2005: 31). Begrepet er overførbart til samtaler med barn. Når barn på av ulike måter viser motstand, må den voksne være sensitiv og vise respekt for barnets integritet ved å gi slipp på sin egen agenda, og forsøke å forstå hva barnet forteller gjennom sine ulike uttrykk. Den voksne gir først slipp på sitt samtaleprosjekt når barnet avslører at hun ikke får lov til å snakke. Da anerkjennes barnet, og den voksne viser forståelse for jentas umulige situasjon ved å si at de skal avslutte samtalen.

9.0 Oppsummering og implikasjoner for praksis

Barnekonvensjonen og inkorporering i norsk lovgivning har bidratt til en styrking av barns rettigheter i Norge og har resultert i en vesentlig endring i synet på barn. Mange steder har det også endret sosial praksis. Når det gjelder barns rett til å bli hørt i saker som angår dem, viser studier at det er et stykke igjen før barn i barneverntjenesten ytes full rettferdighet (Gording Stang, 2007; Skaug: 2010). For å utvikle gode tjenester for barn, og for å sikre dem den hjelp og beskyttelsen de har krav på etter barnekonvensjonen og barnevernloven, er det nødvendig å gi barna anledning til å snakke om vanskelige tema som angår deres liv. Videre kreves det skolerte barnevernarbeidere, som samtaler med barna og lytter til barnas fortellinger (NOU 2009: 8).

Formålet med denne studien har vært å analysere variasjoner av ulike samtalepraksiser mellom barnevernsarbeideren og barnet når det samtales om temaer som det er vanskelig å fortelle om. Gjennom bruken av analytiske begreper som forhandlinger, diskurs, posisjoneringer, og definisjonen av situasjonen har jeg sett på hvordan barnet forteller om sin situasjon, og hvordan barnevernsarbeideren i sin interaksjon bidrar til å skape mening i barnas fortellinger. Sitatet nedenfor understreker viktige kvaliteter i kommunikasjon med barn og underbygger noen av mine funn i denne studien.

Hvis man kort skal si noe om hvordan man laver et godt interview, så må det bli noe i retningen av: Opfør deg ordentlig og hør godt etter! Alle de efterfølgende sider er omskrivninger av denne enkle regel (Krag Jakobsen 1982 i Fog 1994:95).

Jeg vil kort redegjøre for denne oppgavens hovedfunn.

9.1. Felles forståelse

Studien bekrefter det tidligere forskning har vist at samtalekontrakter er viktig for å skape en felles forståelse av en samtalesituasjon med et barn (Øvreeide 1995; Hundeide 2003; Gamst og Langballe 2004; Baltzersen 2008). Som vist i samtalen med Ali, søker barn kontraktmessig kongruens. Når denne ikke etableres, blir det vanskelig for barn å vite hva som forventes av det i samtalesituasjonen. Når barnevernsarbeideren skal fortelle barn hva barneverntjenesten er, vil det derfor være viktig å sjekke med barnet hvilken kjennskap de har til barneverntjenesten, for oppnå en felles forståelse og for å hjelpe barnet til å sette samtalen inn i en sammenheng. Som vist i samtalen med Aisha, kan barnevernsarbeideren bidra til å

gjøre samtalsituasjonen begripelig for barnet ved å forklare barnet hva hensikten med samtalen er å forklare barnevernets rolle.

9.2 La barna være fortelleren

Hvordan den voksne og barnet posisjonerer seg i samtalen, er avgjørende for barns meningsskaping. Når barnevernsarbeideren taler innenfor diskursen om barns medvirkning, kan barn innta fortellerposisjonen. Denne studien viser at når barn inviteres til å fortelle om sin opplevde virkelighet som deltakende aktører, gis barna anledning til å skape mening og sammenheng i det som er vanskelig å fortelle om. I samtaleutdragene med Tina og Sara, inviteres barnet til å komme med sine egne tanker og løsningsforslag. Dette bidrar til at jentene kan uttale seg og medvirke i eget liv. Når barna slippes til med sine refleksjoner og ønsker for framtiden, gir også dette barnevernsarbeideren viktig informasjon om barnets situasjon noe som kan gi grunnlag for å iverksettes bedre og riktige tiltak for barnet. Ninas uttalelse om at hun ikke kan bo med far og stemor illustrerer hvor viktig det er å utforske barnets refleksjoner om løsninger på sin situasjon. På spørsmål fra barnevernsarbeideren om hun ikke kan bo der hvis stemor slutter å slå, sier Nina:

”Det er ikke noe vits vi har prøvd det før”.

9.2.1 Veivalgene

Studien viser også at barns fortellinger kan være overveldende, og inneholde mye informasjon. Det verbale og det non-verbale budskapet i et barns fortelling kan inneholde mange temaer. Dette stiller store krav til barnevernsarbeiderens kommunikasjonsferdigheter. I interaksjon med barnet, er lyttekompetanse, og organisering av temaene i samtalen, viktige kvaliteter hos den voksne som bidrar til barnets meningskonstruksjon. Hvilke temaer som barnet bringer inn skal utforskes, og hvilke kan settes på vent?

Samtalen med Aisha er et eksempel hvor det gjøres et veivalg som påvirker samtalen struktur og retning. Den voksne velger å lytte ut at barnet var pålagt taushet, men overhører barnets fortelling om at hun fortsatt utsettes for vold. Overhøring av barns tema kan være alvorlig, og kan bidra til en manglende anerkjennelse og ugyldiggjøring av krenkelsen barnet har vært utsatt for. Å vite hvorfor man tar de valgene man tar i en samtale, og hvordan temaene skal organiseres er sentrale elementer i DCM (Gamst og Langballe 2004).

9.2.2 Vendepunktene

I flere av samtaleene skjer det et vendepunkt. Når Leo mot slutten av samtalen forteller at han har vært utsatt for vold, er det resultat av at den voksne legger sin agenda til side, og lytter til

de usagte ordene ved å speile barnets følelsesuttrykk. Da åpnes døra inn til barnets opplevelsesverden, og fortellingen om at far har slått kommer.

I samtalen med Bella lykkes den voksne først å etablere en felles forståelse med barnet når hun deltar på barnets premisser og går inn i leken. Først da tildeles jenta subjektposisjonen og det etableres det kontakt mellom de to og det skjer et vendepunkt i samtalen. Når barnevernsarbeideren gjøres kjent med at jenta er pålagt taushet fra far, skjer det et nytt vendepunkt, og barnet får slippe å samtale med den voksne.

9.3 Når diskursen begrenser barnets fortelling

Barnevernsarbeiderens posisjonering innenfor diskursen om det biologiske prinsipp og familien som den beste oppvekstarena, kan være begrensende for barnets muligheter til å fortelle om belastende opplevelser i sin omsorgssituasjon. Samtalen med Leo utvikler seg til en forhandling mellom samtalepartene om hva som er til barnets beste, og er et eksempel på når barnevernsarbeiderens normative føringer begrenser barnets narrative muligheter.

Normativitet ligger nær opp til definisjonsmakt og en objektgjøring av barn.

9.4 Barnevernet - et sted midt i mellom politi og terapi?

I flere av samtaleutdragene som er vist i denne studien, preges samhandlingen mellom samtalepartene av motstridende agendaer mellom barnet og den voksne. Når barnevernsarbeideren og barnet har ulike definisjoner av situasjonen, og ikke lykkes å etablere en felles forståelse av samtalsens tema og innhold, oppstår det etiske dilemmaer i samtalen. Den voksnes språkmakt i samtalene med Aleksander og Nina bidrar til at samhandlingen blir en drakamp mellom den voksne og barnets agenda. Samtalen utvikler seg til å bli en forhandling mellom partene om hvem som eier den faktiske sannheten. Den voksne holder fast på sin agenda til tross for at barnet kjemper i mot, og barneperspektivet er fraværende i disse samtaleutdragene.

Denne studien har også vist at som barnevernsarbeider i samtale med et barn, er det viktig å være klar over sitt mandat og vite hvorfor, og hvordan man skal snakke med barnet. Gamst og Langballes forskning på samtaler med barn i dommeravhør og på barn i barnevernet, fant at god forberedelse er nødvendig når man skal samtale med barn i utsatte livssituasjoner. Et av mange momenter for god forberedelse er å vite hvorfor det er viktig å snakke med dette barnet og hva som er samtalsens hensikt (Gamst: 2011, 177). Det har også i denne studien blitt tydeliggjort at det er nødvendig å fokusere på hvilke dilemmaer barnet befinner seg i når det kommer til samtale.

Som barnevernsarbeider er det viktig å reflektere over når barn på ulike måter gir uttrykk for at de ikke kan, eller vil fortelle om sin situasjon. Som profesjonell voksen er det nødvendig å søke å utforske barnets tema og narrative virkelighet. I samtale med Nina og Aleksander er den voksne opptatt av å etterforske den faktiske hendelsen som utløste meldingen til barneverntjenesten, mer enn å lytte til barnets tema. Barnevernet er ikke etterforskere som skal utforske på samme detaljnivå som en politietterforsker, og barnevernet er heller ikke terapeuter. Barnevernsarbeideren skal utforske barnets tema dersom det er mulighet til dette, og gi barnet anledning til å fortelle slik at det kan få riktig hjelp til rett tid. Oppsummert kan man si at barnevernsarbeiderens rolle i samtaler med barn befinner seg et sted midt i mellom politi og terapi.

9.5 Når barn viser motstand: Hva er det et uttrykk for?

Ut i fra hvilke dilemmaer barnet står i når det kommer til samtale, viser denne studien at profesjonelle voksne som samtaler med barn i utsatte livssituasjoner har et særlig ansvar for å tilrettelegge samtalsituasjonen, slik at barnet i minst mulig grad blir stilt overfor de umulige valgene og påføres ekstra belastninger, både under samtalen og etter at samtalen er gjennomført. Et konsekvensetisk perspektiv er nødvendig når man velger å snakke med barn. Hvilke konsekvenser kan det få for barnet dersom det forteller barneverntjenesten hva som har skjedd? Hvordan vil en samtale påvirke barnets relasjoner til sine omsorgspersoner etter at samtalen er gjennomført, slik Leos fortelling om krenkelser og frykten for konsekvenser av avsløring illustrerer?

”Jeg må jo til slutt fortelle sannheten..jeg kan jo ikke bare gå rundt å bære det på meg”

Barnverntjenestens juridiske føringer er at man skal høre barn i sentrale saker som angår dem, men retten til å bli hørt innebærer også retten til ikke å si noe. Hvor langt skal man presse et barn som viser på ulike måter at det ikke vil fortelle? Ta for eksempel Bella som etter alle kunstens regler forsøker å unnsnippe den voksnes tema fordi hun befinner seg i en konfliktsituasjon mellom sine foreldre. Hennes indre stemmer tillater henne ikke å fortelle, og dette kommer først til uttrykk mot slutten av samtalen gjennom utsagnet: ”Pappa har sagt at jeg ikke skal si noe”.

Eller Aleksander som forteller om sin far som sørger for han, og at det er mor som er problemet er et eksempel på en gutt som prøver å fortelle seg fram med verdighet. Hvilken mulighet har denne gutten som har to foreldre som drikker til å fortelle noe annet? Kunnskap

om barnets omsorgssituasjon og hvilke konsekvenser en slik fortelling kan få er viktig når man samtaler med barn som lever i belastende omsorgssituasjoner.

Studien understreker viktigheten av at barn i vanskelige livssituasjoner får hjelp til å sette ord på sine erfaringer. Å etablere en felles forståelse for samtalesituasjonen og la barna være fortelleren er viktige bidrag for at barn kan skape mening og sammenheng i sine fortellinger. Anerkjennelse, gyldiggjøring og empatisk lytting er kvaliteter ved den voksnes kommunikasjonskompetanse som bidrar til at barn kan fortelle om sine vanskelige liv på en verdig måte. Å sette sitt eget tema i venteposisjon ved å lytte til barnets tema og til barnets motstand kan bidra til at samtalen gjennomføres på en måte som er til det beste for barnet. For å gi barn den hjelp og beskyttelse de har behov for, har barnevernsarbeidere et etisk ansvar for å legge til rette slik at barn kan fortelle.

Litteratur

- Baltzersen, Rolf K. 2008. *Å samtale om samtalen. Veiledning og metakommunikasjon*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bruner, Jerome. 2002. *Making stories. Law, Literature, Life*. Cambridge Massachusetts, London: Harvard University Press.
- Corsaro, William A. og Thomas A. Rizzo. 1987. Discussion and friendship: production and reproduction within the peer culture of italian nursery school children. I *The Proceedings of the symposium on Ethnographic Approaches to Children's Worlds and Peer Culture. Trondheim, Norway 6 June – 9 June*, red. Sigurd Berentzen. Report no.15. The Norwegian Centre for Child Research.
- Davies, Brownwyn og Rom Harre. 1990. *Positioning: The Discursive Production of Selves*. I *journal for the theory of the social behavior*, vol 20: 43-65.
- Eide, Hilde og Tom Eide. 1999. *Kommunikasjon i relasjoner*. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS
- Eide, Solveig Botnen og Berit Skorstad. 2005. *Etikk - utfordring til ettertanke og sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Fog, Jette. 1994. Med samtalen som utgangspunkt. Det kvalitative forskningsintervju. København: Akademisk forlag A/S.
- Gamst, Kari Trøften & Åse Langballe. 2004. *Barn som vitner. En empirisk og teoretisk studie av kommunikasjon mellom avhører og barn i dommeravhør. Utvikling av en avhørsmetodisk tilnærming*. Universitetet i Oslo: Det utdanningsvitenskapelige fakultet.
- Gording Stang, Elisabeth. 2007. *Det er barnets sak. Barnets rettsstilling i sak om hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Greene, Sheila og Malcolm Hill. 2005. Researching childrens's experience: methods and methodological issues. I *Researching childrens experience*, Greene og Hogan red.). London: SAGE Publications Ltd.
- Gulbrandsen, Liv Mette. 2006. Kulturpsykologiske tilnærminger til barns utvikling. I Gulbrandsen (red.) 2006. *Oppvekst og psykologisk utvikling. Innføring i psykologiske perspektiver*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hammerlin, Yngve. 2011. Et liv i vold. *Barn I Norge. Vold og traumer*. Voksne for barns årsrapport.

- Hennum, Nicole. 2002. *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder: Om å være mor og far for norsk ungdom*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring Rapport nr 19/02.
- Hundeide, Karsten. 2003. *Barns livsverden. Sosiokulturelle rammer for barns utvikling*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Haavind, Hanne. 2007. På jakt etter kjønnede betydninger. I *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*, red. Hanne Haavind. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Isdal, Per. 2000. *Meningen med volden*. Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Jarvinen, Margaretha og Nanna Mik-Meyer. 2005. *Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Jensen, T. K., Gulbrandsen, W., Mossige, S., Reichelt, S., & Tjersland, O. A. (2005). Reporting possible sexual abuse: A qualitative study on children's perspectives and the context for disclosure. *Child Abuse & Neglect*, 29(12), 1395-1413.
- Killen, Kari. 1994. *Sveket – omsorgssvikt er alles ansvar*. 2.utgave. Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Kvale, Steinar. 2001. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal norsk forlag AS.
- Leira, Haldis K. 1990. Fra tabuisert traume til anerkjennelse og erkjennelse. Del 1. Om arbeid med barn som erfart vold i familien. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* 1: 16-22.
- Levin, Irene. 2004. *Hva er sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Levin, Irene og Jan Trost. 2005. *Hverdagsliv og samhandling*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Langballe, Åse, Gamst K.T og Jakobsen M. *Den vanskelige samtalen. Barneperspektiv på barnevernarbeid. Kunnskapsbasert praksis og handlingskompetanse*. Nasjonalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress. Rapport 2/2010.
- Liden, Hilde. 2004. *Barns rettigheter – en realiserbar intensjon?* Tidsskrift for velferdsforskning, Vol.7,NO.4.
- Lingås, Lars Gunnar. 1992. *Etikk og verdivalg i helse- og sosialfag*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Løgstrup, K.E. 1956. *Den etiske fordring*. København: Gyldendal.
- Løvlie Schibbye, Anne -Lise. 2002. *En dialektisk relasjonsforståelse i psykoterapi med individ, par og familie*. Oslo:Universitetsforlaget.

- Martinsen, Kari. 2009. *Samtalen, skjønnnet og evidensen*. Oslo: Akribe AS.
- Oppedal, Mons: Fattiges barns rett til økonomisk hjelp. Kapittel 9 i Sissel Seim og Ivan Harsløf (red.): *Fattigdommens dynamikk*, Universitetsforlaget 2008.
- Oppedal, Mons: Bør barnevernloven bli en rettighetslov? Vedlegg til NOU 2009:22: *Det du gjør, gjør det helt. Bedre samordning av tjenester for utsatte barn og unge*.
- Sandberg, Kirsten. 2004. Inkorporeringen av FNs barnekonvensjon i norsk rett. *Kritisk Juss* 30.
- Schaaning, Espen. 1996. *Diskursens materialitet- Del 1: Foucault*, ARR 96:1. 60-73.
- Skauge, Berit. 2010. *Er det noen som vil høre på meg? Har endringer i barnevernloven, organisering av kommunale tjenester og innføring av nytt dataverktøy, er fokus har vært økt brukermedvirkning og deltagelse fra barnet, medført endringer i praksis. Blir barnets stemme mer fremtredende?* Masteroppgave i sosialt arbeid. NTNU.
- Stiklestad, Sigrun. S. 2003. *Det biologiske prinsippets skiftende anvendelse*. Tidsskriftet Norges barnevern. Nr.3, 2003, s. 26-38.
- Søftestad, Siri. 2006. *"Det som ikke finns"- når seksuelle overgrep mot barn blir kjent*.
- Søftestad, Siri. 2008. *Avdekking av seksuelle overgrep- veier ut av fortielsen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Søndergaard, Dorte Marie. 2007. Destabiliserende diskursanalyse: veje ind i poststrukturalistisk inspireret empirisk forskning. I *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*, red. Hanne Haavind. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Sørensen, Anne Scott. 2008. *Nye kulturstudier: En innføring*. Oslo: Spartacus.
- Tiller, Per Olav. 1988. Barn som sakkyndige informanter. Om forholdet mellom barnets verden og den voksnes intervjuer, I: M.K.Jensen.(Red.) *Intervju med barn*. København: Sosialforskningsinstituttet.
- Thomas, William I. og Florian Znaniecki, 1918-20. *The Polish Peasant in Europe and America*, fem volumer, Boston: Houghton Mifflin.
- Ulvik, Oddbjørg Skjær. 2007. *Seinmoderne fosterfamilier. En kulturpsykologisk studie av barn og voksnes fortellinger*. Oslo: Unipub.

- Wettrhus, Astrid. 2009. *Barnesamtalen i barnevernet- hva fører den til? En kvalitativ studie av hvordan en dialogisk samtalemethode for barn i barnevernet virker inn på barneperspektivet i saksbehandlingen*. Masteroppgave i sosialt arbeid. Oslo: Høgskolen i Oslo, avdeling for samfunnsfag.
- Widerberg, Karin. 2005. *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Winther Jørgensen, Marianne, og Louise Phillips. 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Øverlien, Carolina og Hanne Sogn. 2007. *Kunnskap gir mot til å se og trygghet til å handle*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Øvreeide, Haldor. 1995. *Samtaler med barn. Metodiske samtaler med barn i barnevernssituasjoner*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Offentlige lover og dokumenter:

Barnekonvensjonen, FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20.november 1989.

Barnevernloven. 2003. *Lov om barneverntjenester av 17.juli. 1992 nr. 100*. Gyldendal Norsk Forlag AS.

NOU 1985: 18 *Lov om sosiale tjenester mv.*

NOU 2009: 8 *Kompetanseutvikling i barnevernet. Kvalifisering til arbeid i barnevernet gjennom praksisnær og forskningsbasert utdanning.*

NOU 2012: 5 *Bedre beskyttelse av barns utvikling.*

Ot.prp. nr. 29 (2002-2003) *Om lov om endringer i barneloven mv. (Nye saksbehandlingsregler i barnefordelingssaker for domstolene mv.)*

Ot.prp. nr. 45 (2002-2003) *Om lov om endring i menneskerettsloven mv. (innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk lov).*

Webadresse:

<http://www.asylum-curriculum.eu>

Vedlegg

Til deg som deltar i kompetansehevingsprosjektet Barnesamtalen i barnevernet i Oslo kommune.

Jeg er student ved Høgskolen i Oslo og jobber for tiden med en masteroppgave i sosialt arbeid. Jeg er i tillegg til å være masterstudent nå engasjert som prosjektmedarbeider for å bidra til å implementere Barnesamtalen i Oslo kommune.

Tema for masteroppgaven er etiske dilemmaer som oppstår når man samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner og etiske dilemmaer knyttet til det å bruke barn som informanter i barneverntjenestens arbeid.

Masterprosjektet tar utgangspunkt i dr.polit Kari Trøften Gamst og dr.polit Åse Langballes dialogiske samtalemetode(DCM) som nå er i ferd med å implementeres ved totalt 12 barneverntjenester i Oslo kommune. Metoden er tidligere implementert ved Sagene barneverntjeneste samt Gamle Oslo og Bjerke barneverntjeneste.

Bakgrunn for masterprosjektet:

Jeg har igjennom mitt arbeid som saksbehandler ved en barneverntjeneste i Oslo benyttet den dialogiske samtalemetoden gjennom flere år og har hatt stort utbytte av å bruke metoden i samtaler med barn og ungdom som har kontakt med barneverntjenesten.

Et styrket barneperspektiv medfører også en rekke komplekse problemstillinger og etiske dilemmaer. Jeg ønsker i mitt masterprosjekt å se nærmere på noen av disse dilemmaene. Mange barn i barneverntjenesten er instruert av sine omsorgsgivere til ikke å avsløre, truet til taushet eller de befinner seg i en lojalitetskonflikt mellom sine foresatte eller mellom barneverntjenesten og omsorgsgiverne. Listen over etiske dilemmaer er lang når vi ber barna fortelle.

Hensikten med masteroppgaven er å belyse noen av dilemmaene for å finne ut *hvordan barneverntjenesten kan høre barna på en måte som er til barnets beste*. Oppgaven vil forhåpentligvis gi svar på en del viktige og kompliserte problemstillinger som reiser seg når man skal ivareta barns rett til å bli hørt i sentrale saker som angår dem og samtidig sikre at dette er til barnets beste.

Kompetansehevingsprosjektet Barnesamtalen i barnevernet er viktige kilder til mitt masterprosjekt.. Jeg ønsker å ta utgangspunkt i de transkriberte barnesamtalene som de nærmere 100 deltakerne fra ulike barneverntjenester i Oslo kommune har levert Helse- og velferdsetaten før opplæringen i den dialogiske samtalemetoden finner sted. Jeg vil igjen gjøre et utvalg av disse barnesamtalene ut fra kriterier som kan belyse noen av disse etiske dilemmaene som oppstår i forkant, underveis og i etterkant av samtalen med barnet.

Samtykke:

De transkriberte samtalene som jeg mottar er anonymiserte og jeg har fått opplyst fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD), at det av den grunn ikke vil være grunnlag for å innhente samtykke fra foreldre og barn som deltar i samtalene.

Jeg vil imidlertid være avhengig av barnevernleders og den enkelte saksbehandler som deltar i kompetansehevingsprosjektet sitt samtykke.

De utdrag fra samtalene jeg benytter i mitt masterprosjekt vil selvsagt ikke kunne spores tilbake til hvem som har utført denne samtalen, ei heller bydelstilhørighet eller andre identifiserbare opplysninger.

Deltakelse er frivillig, og deltakerne kan når som helst trekke sitt samtykke uten nærmere begrunnelse.

Jeg håper på positiv tilbakemelding og håper denne oppgaven vil belyse og gi svar på hvordan barneverntjenesten kan bli enda bedre i stand til å møte disse barna på en måte som vil være til barnets beste.

Vennlig hilsen

.....

May Lindland

SAMTYKKE

Jeg gir samtykke under forutsetning av at opplysningene blir anonymisert.

Jeg gir mitt samtykke til at May Lindland, masterstudent ved Høgskolen i Oslo kan bruke min anonymiserte transkriberte barnesamtale i sin masteroppgave. Jeg er kjent med at jeg når som helst kan trekke tilbake samtykke uten begrunnelse. Det skal ikke medføre negative konsekvenser for meg å gi samtykke eller å trekke dette tilbake på et senere tidspunkt.

Underskrift.....